

OSALLISUUTTA RAKENTAMASSA

Lasten osallisuus ja yhteisöllisyys seurakunnan kerhotoiminnassa

Johanna Hietala ja Riikka Hägglund

Opinnäytetyö, syksy 2017

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalian koulutusohjelma

Diakonisen sosiaalityön suuntautumisvaihtoehto

Sosionomi (AMK) + diakonian virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Hietala, Johanna & Hägglund, Riikka. Osallisuutta rakentamassa. Lasten osallisuus ja yhteisöllisyys seurakunnan kerhotoiminnassa. Diak Oulu, Syksy 2017, 55 s., 4 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, Diakonisen sosiaalityön suuntautumisvaihtoehto, sosionomi (AMK) + diakonian virkakelpoisuus.

Opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää kouluikäisille lapsille ja heidän perheilleen suunnattua kerhotoimintaa Oulun Ritaharjussa. Opinnäytetyön tilaajana toimi Tuiran seurakunta ja toiminta toteutettiin Pohjois-Ritaharjun koulun tiloissa.

Opinnäytetyö oli toiminnallinen kehittämistyö. Työ jakautui prosessikuvauksen mukaisesti toiminnan ideointi- ja suunnitteluvaiheeseen, toteuttamisvaiheeseen sekä toiminnan arviointiin. Kehittämistyön ideointivaiheessa kerättiin tietoa kerhotoiminnan tarpeesta ja tilaajan toiveista. Suunnittelussa apuna käytettiin myös evankelis-luterilaisen kirkon kehittämissasiakirjoja ja strategioita sekä uutta perusopetuksen opetussuunnitelmaa. Työssä huomioitiin lasten osallisuudesta tehdyt tutkimukset ja aiemmat opinnäytetyöt. Suunnitteluvaiheessa huomioitiin myös Pohjois-Ritaharjun koulun iltapäivätoiminnan tarve.

Kehitetyn kerhotoiminnan keskiössä oli osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistaminen. Kehitystyön tuloksena syntyi uuden kerhotoiminnan malli, jossa lasten tarkoituksena on järjestää heidän perheitään yhdistävät juhlat. Kerhotoiminnassa oli keskeisessä asemassa lapsen aktiivinen osallistuminen toiminnan suunnitteluun sekä toteutukseen.

Kehittämistyön tuloksena syntyneitä kerhotoiminnan mallin toimivuutta kokeiltiin käytännössä. Palautteiden ja havaintojen perusteella toiminnan toteuttaminen onnistui. Uudenlaisen kerhotoiminnan tarve tuli ilmi toiminnan kokeilemisen aikana. Luotu kerhotoiminta soveltuu moninaisesti toimintaympäristöihin. Uudessa kerhotoiminnassa yhdistettiin perhe mukaan lasten toimintaan vahvistaen samalla osallisuutta ja yhteisöllisyyttä.

Asiasanat: osallisuus, yhteisöllisyys, perhetyö, kerhotoiminta

ABSTRACT

Hietala, Johanna & Hägglund, Riikka

Building up participation. Children's participation and communality in parish club activity. 55 p., 4 appendices. Language: Finnish. Oulu, Autumn 2017. Diaconia University of Applied Sciences. Degree programme in Social Services, Option in Diaconal Social Work. Degree: Bachelor of Social Services.

The aim of this thesis was to develop a club activity for school-aged children and their families in Ritaharju district located in Oulu, Finland. This thesis was made in co-operation with the parish of Tuira and the activity was executed in the school of Pohjois-Ritaharju.

The thesis contained both development work and a functional section. The development work was based on process description, starting from brainstorming sessions and planning the activity all the way to the realization of the action and evaluation of the results. Planning of the club activity started from fact-finding. The development plan for a new activity was based on discussions and needs of the co-operators. Theoretical background came from latest statistics, literature and former theses about the subject. Official strategies of the Evangelical-Lutheran Church of Finland were also used.

The new club activity that was created based on strengthening of participation and communality. The purpose of the activity was to give children an opportunity to organize a party for their families. Children's active participation in planning and execution of the activity had an essential role of the plan.

As a result of the development work a new model of after school club activity was created. It was also tested in practice. Based on feedback and observations the club was a success. It was also noticed that a new type of after school activity was needed in the district of Ritaharju. This type of activity was discovered to be usable for different kinds of operational environments with just minor modifications. In the new activity families were connected to their children's after school club. Children's participation and communality were also strengthened during the process.

Key words: participation, communality, family work, club activity

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 SEURAKUNNAN VARHAISNUORISO- JA PERHETYÖ	7
2.1 Perhetyö	7
2.2 Varhaisnuorisotyö	9
2.3 Kouluikäisen lapsen kehitys	9
2.4 Seurakunnan ja koulun välinen yhteistyö	11
2.5 Seurakunnan toiminnan tavoitavuus	11
3 YHTEISÖLLISYYDEN JA OSALLISUUDEN MÄÄRITELMÄT	13
3.1 Yhteisöllisyys	13
3.2 Osallisuus	14
4 KERHOTOIMINTA JA SEN KEHITTÄMINEN	16
4.1 Seurakunnan varhaisnuorten kerhotoiminta	16
4.2 Tutkimukset tukevat kehittämistyön tarvetta	18
4.3 Kerhotoiminnan kehittäminen	20
5 KEHITTÄMISTYÖ TEORIASTA KÄYTÄNTÖÖN	23
5.1 Suunnittelu	23
5.2 Toteutus	25
5.3 Arviointi	28
5.4 Kerhotoiminnasta saadun palautteen yhteenveto	30
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	32
6.1 Pohdintaa yhteisöllisyyden ja osallisuuden toteutumisesta	32
6.2 Toiminnan toteutumisen pohdinta	34
6.3 Oman oppimisen reflektio	35
6.4 Työn eettisyyden tarkastelu	36
6.5 Ehdotuksia kehittämishankkeiksi ja jatkotutkimuksiksi	38
LÄHTEET	40
LIITE 1: KERHOTOIMINNAN PERUSRUNKO	45
LIITE 2: KIRJE LASTEN HUOLTAJILLE SEKÄ ILMOITTAUTUMISLOMAKE	50
LIITE 3: PALAUTEKYSELY	51
LIITE 4: KIRJALLINEN PALAUTE	52

1 JOHDANTO

Varhaisnuorten kanssa tehtävä työ on mielenkiintoinen ja moninainen kokonaisuus. Se voi sisältää niin yksilön kuin koko perheen kohtaamista erilaisissa toimintaympäristöissä. Perheiden hyvinvoinnin tukemisessa on tärkeää vahvistaa varhaisnuorisotyön ja perhetyön välistä yhteyttä. Opinnäytetyössämme käsittelemme kouluikäisille lapsille järjestettävää seurakunnan kerhotoimintaa. Kirkossa pyritään vahvistamaan seurakuntalaisten osallisuutta ja yhteisöllisyyden rakentumista. Haluamme tukea työllämme myös kirkon strategioiden mukaisesti varhaisnuorten hengellistä kasvua ja heidän yhteyttään seurakuntaan. Huomioimme opinnäytetyössämme perheen tärkeyden varhaisnuorten parissa tehtävässä työssä.

Lapsuus ja varhaisnuoruus ovat kasvun ja kehityksen kannalta tärkeää aikaa elämässä. Varhaisnuorten ja heidän perheidensä kanssa tehtävä osallistava ja yhteisöllisyyttä vahvistava diakoninen perhetyö on tällä hetkellä tärkeää kenttätyötä. Nurmen ym. (2015, 129–130) mukaan vapaa-ajan vietto on tärkeä osa lapsen elämää ja voi toimia koulutyön tavoin lapsen kehitystä tukevana elementtinä. Lapsen myönteistä kehitystä edistävän vapaa-ajan vieton erityispiirteinä ovat vuorovaikutuksen tukeminen, mahdollisuus kokea yhteenkuuluvuutta, mahdollisuus taitojen kehittämiseen ohjauksen alaisena sekä itsenäisyyden ja vastuunottamisen kehittäminen.

Suomalaisten kouluikäisten lasten ongelma on pitkät yksinäiset iltapäivät. Tähän haasteeseen pyritään vastaamaan järjestämällä lapsille iltapäiviksi ohjattua toimintaa kodin tai koulun läheisyydessä. Tutkimuksissa on todettu, että runsas ilman aikuisia vietetty aika lisää lasten riskiä sairastua masennukseen tai aloittaa päihteiden käyttö varhain. (Nurmi ym. 2015, 129–130.) Ohjatulla kerhotoiminnalla on tutkimuksissa havaittu myös moninaisia hyötyjä lasten koulumenestyksen suhteen. Yhdysvalloissa tehdyssä tutkimuksessa on todettu ohjatun toiminnan lisäävän motivaatiota ja koulunmenestystä. Sitoutuminen koulun jälkeen tapahtuvaan kerhotoimintaan on tärkeää. Tutkimuksessa on todettu vahvan sitoutumi-

sen edesauttavan ohjatun toiminnan mukanaan tuomia hyötyjä entisestään. Tutkimus tehtiin kaupunginosassa, jossa asuu runsaasti vähäosaisia perheitä. (Mahoney, Lord & Carryl 2005, 811, 820–821.)

Olemme toteuttaneet työmme toiminnallisen osuuden Oulussa yhteistyössä Tuiran seurakunnan ja Pohjois-Ritaharjun koulun kanssa syksyllä 2016. Saimme pyynnön perheille järjestettävästä toiminnasta sekä koululta että Tuiran seurakunnalta. Seurakunta toivoi erityisesti kohderyhmäksi sellaista varhaisnuorten ikäryhmää, jolle ei heidän seurakunnassaan vielä ole kohdennettua toimintaa. Kohderyhmäksemme valikoitui 8-vuotiaat, eli toisen luokan oppilaat, sillä he koki Ritaharjun alueella suurinta tarvetta ohjatulle toiminnalle. Heidän ikäryhmälään ei ollut mahdollisuutta osallistua koulun järjestämään iltapäiväkerhoon johon koulun linjauksista. Opinnäytetyömme tavoitteena oli kehittää koulupäivän jälkeen järjestettävää toimintaa. Kehittämistyön tavoitteena oli luoda uudenlainen toimintatapa yhteisöllisyyden ja osallisuuden toteuttamiseen. Uuden toimintamuodon kautta halusimme ottaa myös koko perheen mukaan varhaisnuorille suunnattuun toimintaan.

Saimme idean opinnäytetyön aiheesta Tuiran seurakunnalta. Seurakunnassa oli tarve uudentyyppiselle perhetyön toimintamallille, jossa varhaisnuoret ovat toiminnan keskiössä. Innostuimme toiminnan suunnittelusta oman aiemman kokemuksemme kautta. Meillä kummallakin on pitkä kokemus kerho-ohjaajana toimimisesta. Seurakunta toimintaympäristönä on mielestämme tärkeä ja meille luonteva paikka tehdä työtä.

2 SEURAKUNNAN VARHAISNUORISO- JA PERHETYÖ

Paikalliset seurakunnat ovat yhteiskunnallisesti tärkeitä toimijoita kouluikäisten lasten parissa. Seurakunnan partio- ja kerhotyö tavoittaa vuodessa jopa 95 000 kouluikäistä lasta ja nuorta. Varhaisnuorisotyö rakentuu vapaaehtoistoiminnan ympärille ja näin vahvistaa jo sellaisenaan osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2012b, 4.) Kirkon perhetyö on moninaista perheiden parissa tehtävää työtä, jonka perustarkoituksena on vahvistaa perheen sisäisiä suhteita ja kommunikaatiota. Tärkeää on myös hengellisen elämän vahvistaminen sekä yhteyden luominen seurakuntaan. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2009, 7.) Lapsia ja perheitä kohtaavan kirkon tulisi olla suvaitsevainen ja inklusiivinen kirkko, jonka toimintaan osallistumisen kynnys olisi mahdollisimman matala (Malkavaara 2011, 131).

2.1 Perhetyö

Tilastokeskus (i.a.) määrittelee perhe-käsitteen kokoonpanona, jossa avio- tai avoliitossa olevat tai rekisteröidyssä parisuhteessa elävät sekä heidän lapsensa asuvat yhdessä. Perheeksi luetaan myös yksi vanhempi lapsineen sekä rekisteröity parisuhde, avio- tai avopuoliso ilman lapsia. Vähintään yhden alle 18-vuotiaan lapsen sisältäviä perheitä kutsutaan lapsiperheiksi. (Tilastokeskus i.a.) Evankelis-luterilainen kirkko myötäilee tilastokeskuksen määritelmää perheestä mutta tarkentaa perheen monimuotoisuuden olevan nykypäivää (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2009, 7). Vaikka perheen määritelmä sulkee sisäänsä myös yksinhuoltajat ja sateenkaariperheet, voidaan kirkon strategioista nähdä monimuotoisuus ja sen hyväksyminen vain pienenä mainintana. Emme löytäneet saksasta ohjeistusta yksinhuoltajien, uusperheiden tai sateenkaariperheiden parissa tehtävään työhön.

Perhetyö on sosiaalityön näkökulmasta laaja-alainen termi, jolla tarkoitetaan yleensä ammattilaisten tekemää monimuotoista ja moniammatillista työtä erilais-

ten perheiden parissa. Perhetyö on kontekstisidonnaista, tavoitteellista työskentelyä perheen hyvinvoinnin lisäämiseksi. Perhetyöhön kuuluu olennaisena osana perheiden tarpeiden mukainen työskentely sekä tuen tarjoaminen tapauskohtaisesti, tavoitteena ongelmien kärjistymisen ehkäisy. Tällaisia toimintoja voivat olla muun muassa vanhemmuuden tukeminen, perheiden hyvinvoinnin lisääntyminen sekä lasten kasvatus- ja kehityskysymykset. Kirkon perhetyö jakaa sosiaalipalveluiden perhetyön kanssa samat periaatteet täydentäen kuitenkin skaalaa hengellisyden aspektilla sekä raamatullisilla lähtökohdilla. Kirkon perhetyö perustuu vapaaehtoisuuteen, kohtaamiseen sekä perheen hyvinvoinnin edistämiseen. (Rönkkö & Rytönen 2010, 27; Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2009, 7–11; Sutinen 2016, 57–63.)

Kirkon perhetyöhön kuuluu olennaisena osana ilon ja rakkauden kautta tekeminen, seurakuntayhteyden löytäminen ja kodin sekä perheen arvostaminen. Perhetyössä tärkeää on myös vanhempien ja lasten yhdessäolon tukeminen sekä yhteyden rakentaminen ja säilyttäminen. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2009, 7–24.) Yksinäisyys ja yhteisöllisyyden puute ovat suomalaisten perheiden yksi haaste. Tähän haasteeseen seurakunta voi vastata luomalla mahdollisuuksia kohdata toisia perheitä ja verkostoitua heidän kanssaan. Täten vahvistuu myös lapsen kokema yhteisöllisyyden tunne, joka on osaltaan edistämässä sosiaalista hyvinvointia. (Cacciatore 2010, 9, 14–15.)

Diakonisessa perhetyössä korostuvat perhelähtöisyys, yhteistyö ja tasavertaisuus. Perhetyön tavoitteena on lisätä perheen hyvinvointia ja osoittaa välittämistä. Voimavaralähtöinen ja myönteinen lähestymistapa perheisiin ja yksittäisiin perheenjäseniin on tärkeää. Perheitä ja lapsia voidaan tukea yksilötyöskentelyssä tai ryhmissä, kuitenkin niin että arjen sujuvuutta vahvistetaan ja vuorovaiikutustaitoja tuetaan. (Jääskeläinen 2006, 96–105; Rättyä 2012, 84–85.) Koemme tärkeänä diakonisen perhetyön toimintamuotona myös yksilön kohtaamisen esimerkiksi lasten kerhotoiminnassa. Kun perheessä yksi jäsen voi hyvin, niin hyvinvointi heijastuu myös koko perheeseen.

2.2 Varhaisnuorisotyö

Termi varhaisnuori tarkoittaa seurakunnan nuorisotyön näkökulmasta 7–14-vuotiaasta lasta tai nuorta. Ikämäärittely on muodostumassa ongelmalliseksi aikaistuvan murrosiän vuoksi. (Pietilä 1998, 170.) Koemme termin varhaisnuori hieman harhaanjohtavaksi, laaja-alaiseksi ja vanhahtavaksi. Tuiran seurakunnassa, kuten hyvin monessa muussakin seurakunnassa, on edelleen käytössä käsite varhaisnuori. Tämä termi jäi myös meidän käyttöömme. Poikien ja tyttöjen keskus on linjannut varhaisnuori-termin käytön keskittymään ammattilaisten välisiin dokumentteihin kuvaamaan seurakunnan tiettyä toimintamuotoa (Jansa 2010, 267).

Seurakunnan lapsi- ja nuorisotyö sekä varhaisnuorisotyö koostuvat moninaisesta palvelujen kentästä, joka vaihtelee seurakunnittain. Yhdistävinä tekijöinä voidaan kuitenkin pitää kerhotoimintaa iltapäivisin ja viikonloppuisin, leiritoimintaa, retkiä sekä partiotoimintaa. Näiden käsitteiden alle lukeutuu laaja kirjo erilaisia toimintamuotoja, jotka muotoutuvat seurakuntalaisten ja työntekijöiden kiinnostuksen mukaan. Toiminta on kokoavaa ja se koostuu projekteista sekä verkostoitumisesta. Varhaisnuorten parissa tehtävä työ on seurakunnissa maallikkopainotteista, ja vapaaehtoisten panos on suuri. Varhaisnuorisotyön kokonaisuudesta vastaavat lapsi- ja nuorisotyönohjaajat, jotka tekevät yhteistyötä enenevässä määrin diakonien kanssa. (Jansa 2010, 267–269.)

2.3 Kouluikäisen lapsen kehitys

Varhaisnuoret elävät lapsuuden ja nuoruuden rajamaastossa (Jansa 2010, 266). Varhaisnuorten elämänvaihetta voidaan kuvata paremmin termillä keskilapsuus, jolla tarkoitetaan noin 7–12-vuotiaan lapsen kehitysvaihetta. Tässä ikävaiheessa oleva lapsi on jättämässä taakseen satujen ja mielikuvien maailman ja niiden sijaan hän tarkkailee maailmaa realistisesti, omat kyvyt ja voimat ymmärtäen. (Sinkkonen 2010, 32.) Keskilapsuudessa lapsen ajattelussa tapahtuu olennaisia muutoksia aikaisempaan ajatteluun nähden. Hän ymmärtää paremmin elämään liittyviä konkreettisia ilmiöitä ja kykenee ongelmanratkaisussa ottamaan huomioon erilaisia vaihtoehtoja. Lapsi irtautuu välittömistä aistihavainnoista ja alkaa

ymmärtää lukumäärän pysyvyyttä. Hänen kykynsä ymmärtää erilaisia symboleja ja merkkejä kehittyä, jolloin hän alkaa kiinnostua enemmän asioiden luokittelusta. Lapsi alkaa ajattelun kehittymisen myötä kyseenalaistaa aikaisempia uskomuksiaan. (Nurmi ym. 2015, 89–93.)

Erityisesti poikien keskilapsuuteen kuuluu kilpailuhenkisyys sekä moraalinen mustavalkoisuus, jotka näkyvät monella eri elämän alueella. Poikien kehityksessä korostuu maskuliinisuuden etsiminen ja sen korostaminen. (Sinkkonen 2010, 31–35.) Tyttöjen kehityksessä ystävyysuhteet, vuorovaikutus ja ihailun kohteet ovat olennaisessa osassa keskilapsuutta. Sekä tyttöjen että poikien kehitykselle on tärkeää luottavainen ja vuorovaikutuksellinen suhde vanhempiin keskilapsuuden aikana. Molemmat sukupuolet tarvitsevat myös apua tunteidensa tulkitsemisessa ja ilmaisussa. (Näre 2010, 45–51.)

Lapset ja varhaisnuoret tarvitsevat omien vanhempiensa lisäksi perheen ulkopuolisia aikuisia, jotka huomioivat hänet ja antavat hänelle osallistumisen mahdollisuuksia. Lapsi tarvitsee myös hyväksyntää ja positiivisia kokemuksia vuorovaikutuksesta ja vaikuttamisen mahdollisuuksista. Näin lapsi saa kokemuksia itsestään kyllin hyvänä, mikä taas vahvistaa hänen osallisuuttaan entisestään sekä lisää oman arvon tuntoa. (Mäkelä 2011, 21–23.) Lasten osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tutkittaessa on otettava huomioon kehityksen lisäksi myös kulttuuriset ja aikaan liittyvät tekijät. Ulrich Beck (1997) tulkitsee uusien sukupolvien vapauden ja individualismin vanhentavan muutokseen kykenemättömiä instituutioita nopeasti. Työntekijä- ja instituutiokeskeinen kirkko ei pysty ilman muutoksia tarjoamaan uusille sukupolville heidän kaipaamaansa hauskuutta, vapautta ja spontaaniutta. (Henttonen & Thitz 2016, 112–113.)

Lapsi on aikuisen tavoin yhteisöllinen ihminen. Hän tarvitsee kokemuksia yhteisöön kuulumisesta ja siellä vaikuttamisesta. Varhaisnuori tarvitsee osallisuuden kokemuksia siinä missä aikuinenkin, ja jokaisella osallisuuden tai osattomuuden kokemuksella on vaikutuksia hänen myöhempään elämäänsä. Varhaisnuoren ja lasten minuus muotoutuu vuorovaikutuksen kautta. Osallisuus ja yhteisöllisyys ovat minuuden kulmakiviä ja toteutuessaan ne ovat hyvän mielenterveyden perusta. (Mäkelä 2011, 14–21.)

2.4 Seurakunnan ja koulun välinen yhteistyö

Koulujen kerhotoiminta perustuu opetussuunnitelman lisäksi perusopetuslain 47 §:ään (Opetushallitus 2014; Perusopetuslaki 1998). Koulun kanssa tehtävä yhteistyö on seurakunnille tärkeää: vuonna 2010 seurakunnat olivat koulujen kerhotoyössä kolmanneksi suurin kolmannen sektorin palvelujen tuottaja (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2012a, 146). Seurakuntien yhteistyö eri toimijoiden kanssa on osoittautunut kantavaksi voimaksi. Mielekkään harrastuksen löytäminen hyvässä toimintaympäristössä helpottuu yhteistyön kautta. Sosiaaliala ja diakoninen ulottuvuus yhdistyvät, kun seurakunta ottaa yhteistyökumppanikseen koulun. Kyselyjen mukaan koulujen tärkein yhteistyökumppani onkin seurakunta. Tämän taustalla ovat pitkät historialliset perinteet. Yhtä lailla kantavana voimana on ollut seurakunnan ja koulun yhteinen tavoite lasten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja kehityksen edistämiseksi. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2012b, 29.)

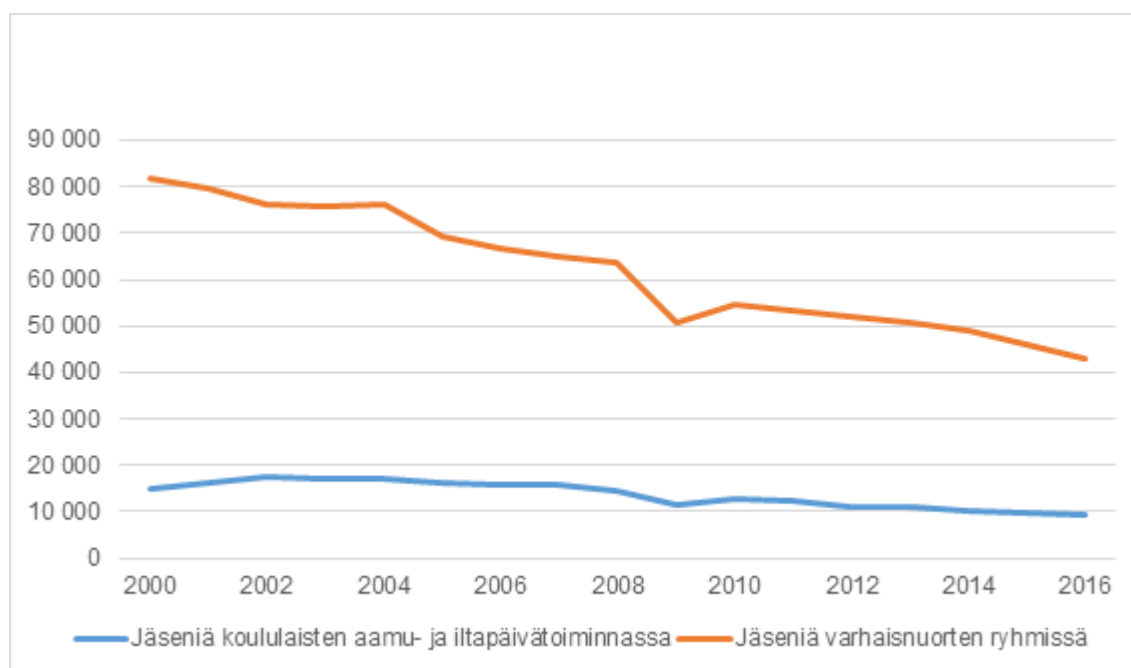
Seurakunnat ovat perinteisesti tehneet koulujen kanssa moninaista yhteistyötä. Koulut ovat historiassa olleet kasvattajina kristillisen arvomaailman luoja. Suomalaisuus on historiassa kytketty läheisesti luterilaisuuteen ja koulut ovat olleet tärkeitä kristillisen maailmankatsomuksen opettajia. Yhteiskunnan ja koululaitoksen kehitys on johtanut vuosien saatossa tasa-arvon korostamiseen ja maallistumiseen. Kristillinen koululaitos on muuttunut uskontojen suhteen neutraaliksi. Kehityksestä huolimatta kouluilla on tärkeä asema uskontokasvattajana ja seurakunnat tukevat tätä työtä omalla toiminnallansa. (Pihkala 2010, 92–95.)

2.5 Seurakunnan toiminnan tavoitavuus

Vuonna 2016 seurakunnan järjestämässä erilaissa varhaisnuorten ryhmissä oli 7–18-vuotiaita osallistujia 42 916 koko vuoden aikana. Tämä on 8,9 % koko ikäryhmästä. Varhaisnuorille järjestettävän toiminnan jäsenmäärät ovat olleet laskusuunnassa jo vuosien ajan ja toiminnan tavoitavuus on Oulun hiippakunnassa mukailut koko Suomen kehitystä (KUVIO 1). Oulun hiippakunnassa varhaisnuor-

ten toiminnan tavoitavuus vuonna 2016 oli 10,1 %. Vuosien 2012–2016 toiminnan tavoitavuuden lasku oli Oulun hiippakunnassa 17,3 % ja koko maassa lähes sama: 17,7 %. Myös varhaisnuorille järjestettävien ryhmien lukumäärä on pienentynyt. Koko Suomen tasolla katsottuna vuodesta 2015 vuoteen 2016 mennessä on vähentynyt 213 varhaisnuorten ryhmää. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2016.)

Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan kehitys on ollut varhaisnuorten ryhmiä tasaisempaa (KUVIO 1). Vuonna 2016 Suomen seurakuntien aamu- ja iltapäivätoimintaan osallistui 9325 lasta, joka vastaa 7,8 % tavoitavuutta koko 7–8-vuotiaiden ikäryhmästä. Oulun hiippakunnan alueella osallistujamäärä oli 1043 lasta eli 6,1 prosenttia koko ikäryhmästä. Oulun hiippakunnan alueella järjestettiin vuonna 2016 erilaisia aamu- ja iltapäivätoiminnan ryhmiä 37. Ryhmien määrässä tapahtunut prosentuaalinen muutos vuosina 2012–2016 oli -21,3 % ja koko kirkossa -25,1 %. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2016.)

KUVIO 1. Seurakunnan aamu- ja iltapäivätoiminnan sekä varhaisnuorten ryhmien osallistujamäärät vuosina 2000–2015 (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2016)

3 YHTEISÖLLISYYDEN JA OSALLISUUDEN MÄÄRITELMÄT

Osallisuuden ja yhteisöllisyyden näkökulmat ovat olleet kirkon toiminnan tunnusmerkkinä jo varhaisten kristittyjen ajoista lähtien. Kirkko muodostuu jäsenistään, jonka täytyy toteutuakseen sisältää Raamatun sanaa, hengellistä elämää ja jäsenten osallisuutta. (Thitz 2013, 37–38.) Kirkon perhetyössä pyritään lähestymään osallisuutta ja yhteisöllisyyttä ilon, arkisten asioiden ja yhdessä tekemisen kautta. Osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamista painotetaan kirkon strategioissa. Erityiskohteena kirkon lapsi- ja perhetyön strategioissa on yksilön tukeminen ja yhteisön vahvistaminen. Toimivaa ja tasa-arvoista yhteisöä rakennettaessa syntyy myös tunne yhteisöllisyydestä ja osallisuudesta. (Jääskeläinen 2006, 93–94, 98.) Osallisuuden lisääminen mainitaan myös perusopetuslaissa yhtenä aamu- ja iltapäivätoiminnan tavoitteista (Perusopetuslaki 1998).

3.1 Yhteisöllisyys

Ihminen on luonnostaan sosiaalinen ja yhteisöllinen toimija. Yhteisöllisyys on toiminnallisempi käsite kuin yhteisö. Yhteisöllisyyttä kuvataan ihmisen elämisen tasolla sopeutumisenä yhteisöön sekä toimimista toisia avustaen ja yhteistä hyvää tehden. Se näkyy erilaisissa ja erikokoisissa ryhmätilanteissa päivittäin sosiaalisessa toiminnassamme. (Pohjola 2015, 16–17.) Yhteisöllisessä toiminnassa ihmiset liittyvät vahvasti osaksi toimintaa saaden siitä kokemuksia onnistumisesta ja vaikuttamisesta. Yhteisöllisessä toiminnassa tullaan osalliseksi, koetaan välittämisen tunteita, ollaan vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa ja saadaan aikaan ihmisten välisiä suhteita. Tavoitteena on saavuttaa aito välittäminen toiminnassa. (Thitz 2013, 24–35.) Parhaimmillaan yhteisöllisyys kartuttaa sosiaalista pääomaa ja hyvinvointia (Pohjola 2015, 19).

Yhteisöllisyys voidaan tulkita myös koulutuksen yhdeksi välineeksi. Se voi olla motivaation synnyttäjä, lisätä tuottavuutta ja tehokkuutta sekä lieventää tai koko-

naan poistaa yhteiskunnallisia tai paikallisia ongelmia. Ongelmia voivat olla esimerkiksi syrjäytyminen, monikulttuurisuuden hyväksyminen tai laman vaikutusten torjuminen. (Vanhakkala-Ruoho & Filander 2009, 380–382.)

3.2 Osallisuus

Yhteisöllisyys tuottaa osallisuutta. Osallisuus on vahva ja osallistumista laajempi käsite. Osallisuus koetaan yksilöllisesti, ja se voi sisältää samaan yhteisöön kuululle eri asioita. Toisille osallisuuden kokemiseen riittää toiminnassa paikalla oleminen, kun toiset taas tarvitsevat osallisuuden kokemuksen täyttymiseen yhteistä toimintaa ja aktiivista mukana osallistumista. Ennen kaikkea osallisuuden käsitteellä kuvataan ihmisen mahdollisuuksia kuulua johonkin, olla mukana ja vaikuttaa itselle tärkeisiin asioihin. Osallisuuden toteutuessa toimintaan sitoudutaan vahvemmin, päästään toimimaan ja vaikuttamaan yhteisössä. Myös luottamuksen syntyminen yhteisössä sekä tasavertaisuus ja jäsenten välinen arvostus ovat olennainen osa osallisuutta. Osallisuus vahvistaakin kokemuksia kuulua joukkoon. Osallisuuden toteutumista helpottavat myös matalan kynnyksen palvelut ja diakoniatyöhön kuuluva rinnalla kulkeminen. (Paananen 2017; Pohjola 2015, 22; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017; Thitz 2013, 29.) Osallisuutta lähellä ovat myös termit aktiivisuus, vastavuoroisuus ja vuorovaikutteisuus. Näin osallisuus terminä kytkeytyy läheisesti myös yhteisöllisyyteen. Se on vaikuttamista yhteisön asioihin. (Malkavaara 2011, 128–131.)

Useilla eri toimijoilla on mahdollisuuksia osallisuuden vahvistamiseen niin sosiaalialalla kuin seurakunnassakin. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017.) Erityisesti seurakunnan diakoniatyössä on mahdollista vahvistaa osallisuutta eri toimintamuodoissa. Osallisuuden vahvistaminen onkin seurakunnan tärkeä tehtävä. (Paananen 2017.) Osallisuuden mahdollisuuksia edistämällä voidaan vähentää eriarvoisuutta ja ehkäistä syrjäytymistä. Osallisuutta voidaan edistää muun muassa kehittämällä palveluihin ikäryhmille soveltuvia menetelmiä osallistua. Lasten kohdalla osallisuuden ja toimijuuden vahvistamista voidaan huomioida lasten kuulemisella ja näkemysten huomioimisella palveluissa. Myös uusia

käytänteitä ja toimintatapoja luomalla voidaan vahvistaa osallisuutta. Syrjäytymisen ehkäisemisessä on tärkeää mahdollistaa kaikkien osallistuminen vapaa-ajan toimintaan samalla sosiaalisia- ja vuorovaikutustaitoja vahvistaen. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017.)

Ohjaajalla on keskeinen rooli kerhotoiminnan osallisuuden rakentamisessa. Osallisuuden näkökulmasta ohjaajan tulisikin olla aktiivinen osallistaja eikä pelkästään toiminnan ohjaaja ja määrittäjä. Lapsen kannalta katsottuna toiminnan yhdessä suunnittelemisen ja toteuttamisen ovat oppimisprosessi, jossa parhaimmassa tapauksessa lapsi itse voi määrittää oman osallistumisensa tason. Lasten osallisuuden lisäämiseksi ei riitä lasten osallistuminen toimintaan ja mukana olominen. Heidän täytyy voida vaikuttaa toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen, jolloin he ovat osallisena tilanteiden muodostumisessa eikä pelkästään osallistujina tilaisuudessa. Osallisuus kytkeytyy läheisesti vuorovaikutuksellisuuteen, jossa avoimen dialogin kautta annetaan lapselle aito vaikuttamisen mahdollisuus ja luodaan yhteinen toimintaympäristö. (Rantala 2011, 139–143; Hill, Davis, Prout & Tisdall 2004, 78.)

Oman näkemyksemme mukaan lapsille ja varhaisnuorille järjestettävässä toiminnassa yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemukset ovat melko rajallisia. Perustamme näkemyksen omaan kokemukseemme seurakunnan kerhojen ohjaamisesta ja kerhonohjaajille järjestetyistä koulutuksista. Myös Ritokosken (2010, 86–87) varhaisnuorisotyötä koskevassa tutkimuksessa todettiin alle rippikouluikäisten lasten rajatut mahdollisuudet vaikuttaa toiminnan sisältöihin. Halusimmekin olla kehittämässä toimintaa, jossa aikuiset ovat ainoastaan toiminnan mahdollistajina ja ohjaajina, ei sisällön sanoittajina ja määrittäjinä. Yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemukset muodostuivat meidän kehittämässämme toiminnassa lasten itse ideoimasta, suunnittelemasta ja toteuttamasta kokonaisuudesta heidän perheilleen.

4 KERHOTOIMINTA JA SEN KEHITTÄMINEN

Seurakuntien järjestämä toiminta on ilmaista tai lähes ilmaista koko maassa. Kirkossa korostetaan pyrkimystä toiminnan hyvään laatuun ja kokonaisvaltaiseen kasvatustooteeseen sekä kehityksen tukemiseen. Seurakuntien työ lasten ja perheiden parissa on sisältynyt osaksi kansallista perusturvaa. Nykyhetken elinympäristöjen muutos on kasvattanut seurakunnan roolia turvallisuuden ja hyvinvoinnin rakentajana. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2012a, 9.)

Seurakunnan kerhotoiminnassa on ollut vallallaan konservatiivinen vastuiden ja vaikuttamisen ilmapiiri. 7–14-vuotiaat lapset saavat osassa seurakunnista vaikuttaa kerhotoiminnan sisältöön toiveiden muodossa. Osallistumista on ollut myös apuohjaajana toimiminen. Perheet, perheiden ja lasten tarpeet sekä mielenkiinnon kohteet kuitenkin muuttuvat. Perheelle järjestettävä toiminta on niin seurakunnan kuin kaupungin puolella yleensä kohdennettu alle kouluikäisten lasten vanhemmille. Kuitenkin myös varhaisnuorten vanhemmat arvostavat perheille suunnattua toimintaa. (Ritokoski 2010, 37–39, 86–87.) Seurakunnan varhaisnuorten kerhot ovat pääasiassa kerhon ohjaajan suunnittelemia. Kerhotoimintaa, kuten muutakin lapsille ja perheille järjestettävää toimintaa, tulisi kehittää uuden opetussuunnitelman mukaiseksi, osallistavaksi ja yhteisöllisyyttä vahvistavaksi toiminnaksi (Opetushallitus 2014). Näin toiminnassa voitaisiin huomioida lapsi aktiivisena toimijana.

4.1 Seurakunnan varhaisnuorten kerhotoiminta

Varhaisnuorille järjestettävän toiminnan uutena haasteena ja toimintamuotona on perhetyön yhdistäminen varhaisnuorten parissa tehtävään työhön (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2012a, 146). Perheet ovat kiireisiä ja heidän sitoutumisensa osaksi lasten kerhotoimintaa koettiin myös Tuiran seurakunnassa haasteeksi.

Varhaisnuorille suunnatun kerhotoiminnan tulisi olla juuri tietyille ikäryhmälle räätälöityä. 13-vuotias ei välttämättä kiinnostu enää varhaisnuorille tarkoitettuun toimintaan, vaan tarvitsisi juuri hänen ikäiselleen suunnattua toimintaa. (Pietilä 1998, 170; Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2012b, 49–52.) Kirkon kehittämissasiakirjan ehdotusten mukaisesti varhaisnuorille järjestettävän toiminnan tulisi olla osallistavaa, saada osallistujat tuntemaan olonsa tervetulleeksi, ottaa varhaisnuoret mukaan toiminnan suunnitteluun ja sen tulisi tukea heidän hengellistä kasvuaan (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2012b, 52–53). Näihin kehittämiskohteisiin haluammekin tällä opinnäytetyöllä vastata: haluamme antaa 8-vuotiaalle mahdollisuuden ottaa vastuuta toiminnan suunnittelusta ja järjestämisestä. Näin varhaisnuori ei ole enää aikuisten järjestämän toiminnan kohde vaan aidosti subjekti, ja toiminta lisää hänen osallisuuttaan. Samalla tahdomme vastata Tuiran seurakunnan ja Oulun Pohjois-Ritaharjun alueen tarpeisiin kehittämällä uudenlaista ja innostavaa toimintaa, johon myös koko perhe kutsutaan mukaan.

Lasten kerhotoiminta on Suomessa vakiintunut toimintamalli, jossa on perinteisesti toimittu rajoittavan hallinnan mallin mukaan. Tässä mallissa korostuu ohjaajan suunnitelman mukaan eteneminen yhtenä ryhmänä sekä ohjaajan ylläpitämä järjestys. Kerhoissa on perinteisesti toimittu yhtenä ryhmänä joka suorittaa ohjaajan heille antamaa tehtävää ohjaajan asettamien sääntöjen mukaan. Toiminta ja päätäntävalta ovat siis tarkoituksella rajoitettua ja lasta ei haluta kuormittaa omatoimisuudella tai päätöksenteolla. (Strandell 2012, 113–115.)

Toisena, uudempana mallina voidaan pitää mahdollistavan hallinnan mallia, jossa lapset eivät toimi yhtenä ryhmänä, vaan yksilöinä tai pienempinä ryhminä eri toiminnoissa. Lapsia rohkaistaan toimimaan oikealla tavalla ryhmätilanteissa ja heitä ohjataan epäsuoran ohjauksen keinoin. Näin lapsen toivotaan itse havaitsevan, toimiiko hän oikein sekä korjaavan tarvittaessa toimintaansa ja käytöstään. Epäsuoralla ohjauksella vastuuta jaetaan lapselle myös käytöksen suhteen ja samalla vahvistetaan hänen itseohjautuvuuttaan. Lapsilla on myös rajoitetumpaan malliin verrattuna laajempi toiminnan säätelyn vapaus, oikeus muokata toiminnan sisältöä oman tahdon mukaan keskustelemalla ohjaajien kanssa. Tämä on yhtenä osatekijänä vahvistamassa lasten sosiaalista vahvistumista. Sosiaalista vahvistumista edesauttaa myös kerhotoiminnan keskeinen tavoite: tutun ja

turvallisen vertaisryhmän luominen. (Strandell 2012, 143–145; Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2012b, 26.)

Perhe on lapsen ja nuoren ensisijainen kasvattaja, ja seurakunta yhdessä muiden toimijoiden kanssa tukevat vanhempia tässä työssä. Sitä, kuinka suuri merkitys vanhemmilla on lapsen elämässä, ei voida koskaan liioitella. Tutkimusten mukaan koko perheelle suunnattua toimintaa järjestetään eniten pienten lasten vanhemmille, mutta myös 10–18-vuotiaiden lasten vanhemmat haluaisivat osallistua erilaiseen toimintaan yhdessä lapsensa kanssa. Seurakunnan tuleekin lähteä aktiivisesti etsimään uusia toimintamuotoja, jotta voi vastata tähän perheiden toiveeseen. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2012b, 43.) Uusia toimintamalleja seurakunnat tarvitsevat myös, kun uudet sukupolvet haastavat kirkon toimintakulttuurin. Työntekijäkeskeinen toiminta ei sellaisenaan houkuttele nykyajan individualismia korostavia ihmisiä kirkkoon. Seurakuntien tulisikin panostaa osallisuuden ja yhteisöllisyyden korostamiseen toiminnassaan konkreettisesti. (Henttonen & Thitz 2016, 112–115.) Näin perheet voisivat yhdessä osallistua uudentyläisiin toimintamalleihin ja samalla vaikuttaa aktiivisesti niiden sisältöihin. Tällöin he itse luovat toimintaa, joka vastaa juuri heidän tarpeisiinsa.

4.2 Tutkimukset tukevat kehittämistyön tarvetta

Seurakuntien tekemää perhetyötä ja sen diakonista ulottuvuutta on tutkittu useammassa opinnäytetyössä viime vuosina. Tutkimusten tulokset vahvistavat seurakunnan kerhotoiminnan ja perhetyön uudistumisen tarvetta. Laitala ja Marjamäki-Rissanen (2014) ovat tarkastelleet diakonista perhetyötä Huittisten seurakunnassa. He tutkivat työalan kehittämistarpeita Huittisten seurakunnan diakoniatyöntekijöitä haastattelemalla ja muihin seurakuntiin lähetetyn kyselyn perusteella. Laitala ja Marjamäki-Rissanen totesivat diakonisen perhetyön monimuotoisuuden, ja tutkimuksella he löysivät kehittämiskohteiksi arkeen vaikuttamisen sekä yhteistyön tekemisen. Arjen tukemista voisi tehdä enemmän kotikäyntityöllä. Tutkimuksen mukaan diakoninen perhetyö sisältyy eri-ikäisille lapsille järjestettyyn kerhotoimintaan. Diakoniatyöntekijöiden tekemä yhteistyö lapsi- ja nuorisotyöntekijöiden kanssa on siis arvokasta perhetyötä, jota voi toteuttaa

muun muassa kerhotoimintaan osallistumalla. (Laitala & Marjamäki-Rissanen 2014, 32, 42.)

Hämäläinen ja Koistinen (2012) ovat opinnäytetyönä tehdyllä tutkimuksellaan tuoneet esille uutta tietoa diakonisesta perhetyöstä sekä työn kehittämiskohteita Jyväskylän seurakunnassa (Hämäläinen & Koistinen 2012, 24). Tutkimuksessa nousi esille erilaisten ryhmätoimintojen ja yhteen kutsumisen vahvuudet. Toiminnan järjestäminen voi ennaltaehkäistä ongelmien syntymistä perheissä. Tutkimuksessa havaittiin myös, että harvemmin perheitä nähdään kokonaisuudessaan. Yleensä kouluikäisiä lapsia kohdataan yksinään ja vanhempia nähdään useimmiten perhekerhossa alle kouluikäisten lasten kanssa. (Hämäläinen & Koistinen 2012, 52, 54, 57.) Tämä havainto vahvistaa tarvetta kehittää uudenlaista toimintamallia, jotta myös kouluikäisten lasten perheitä saataisiin paremmin yhteen.

Vähämaa ja Yogaswaran (2014) toteuttivat tutkimuksen perhetyön onnistumisesta Akaan seurakunnassa. Tavoitteena heillä oli selvittää sekä työntekijöiden että perheiden kokemuksia seurakunnan monimuotoisesta perhetyöstä ja löytää vastausten pohjalta kehittämisen kohteita toiminnalle (Vähämaa & Yogaswaran 2014, 25). Vanhempien palautteissa nousi esille aiheita, jotka tukevat tarvetta diakonisen perhetyön kehittämiseen. Perheet toivovat aitoa kohtaamista, vanhemmuuden tukemista ja yhteisöllistä toimintaa. Myös lapsiperheiden hyvinvoinnin tukeminen ja syrjäytymisen ehkäisy nousivat tärkeiksi asioiksi. Erityisen huomion herätti vanhempien toive perheiden yhteisestä toiminnasta pikkulapsiajan jälkeen niin, että myös varhaisnuoret ja vanhemmat voisivat toimia yhdessä. (Vähämaa & Yogaswaran 2014, 37, 50, 52.)

Varhaisnuorten toimintaa ja sen haasteita on tutkittu seurakuntien työntekijöille suunnatulla kyselyllä. Seurakunnan varhaisnuorisotyössä keskeiset kehittämiskohteet ovat kerhotyössä, leirityössä ja koulutyössä. Tutkimuksen mukaan koulutyötä tulisi kehittää pitkäjänteisesti ja kokonaisvaltaisesti. Myös vanhempien ja perheiden kohtaaminen havaittiin tutkimuksessa tärkeäksi kehityssuunnaksi. Työntekijät kertoivat myös kehittämistarvetta olevan työaloja ylittävässä työsken-

telytavassa. Vanhempien ja perheiden odotukset seurakunnan varhaisnuorisotyöstä kohdistuvat turvalliseen ja laadukkaaseen toimintaan, joka ottaa huomioon lasten kehitysvaiheen ja tarjoaa mahdollisuuksia opetella uusia taitoja. Myös toiminnan edullisuus oli vanhemmille tärkeä asia. (Ritokoski 2010, 98–99, 109.)

4.3 Kerhotoiminnan kehittäminen

Kehittämistyö on olennainen osa kaikkea asiakastyötä niin sosiaalialan kuin seurakunnankin työkentällä. Erityisesti viime vuosina kehittämistyössä on huomioitu enenevässä määrin asiakaslähtöisyys. Jotta uudistuvat toimintamallit toimisivat oikeasti, tulee huomioida asiakkaan tarpeet ja toiveet. Kokeilukulttuuri kehittämistyössä on uudenlaisen toimintatavan käynnistämistä ja kokeilemista lyhyen aikaa. Nimensä mukaan toimintaa testataan, jonka jälkeen se lakkautetaan tai muutetaan takaisin entiseen muotoon, mikäli uusi toteutustapa ei toimi. Nykyajan yhteiskunnassa on huomioitava, ettei entisen toiminnan kehittäminen riitä, vaan tarvitaan myös täysin uudenlaista toimintaa. (Marjamäki 2017, 506–507.)

Palvelumuotoilu on kehittämistyössämme pääosassa, mutta myös viitteitä kokeilukulttuuriin on havaittavissa. Palvelumuotoilun suurimpana päämääränä on asiakaslähtöisyyden huomioiminen, jossa havaintojen, haastattelujen ja aiemmin saadun tiedon perusteella etsitään ratkaisuja uuteen toimintaan. Toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen osallistavat palvelun käyttäjää ja tuovat hänet keskiöön. Palvelun kehittämisessä sovelletaan erilaisia menetelmiä, ja kehittämistyötä voidaan soveltaa muun muassa asiakaskontakteissa ja palveluympäristössä. Tavoitteena on luoda palvelumuotoilulla haluttavia, hyödyllisiä ja helppokäyttöisiä kokemuksia palvelusta. Myös muista erottuvan, vaikuttavan ja kannattavan palvelukonseptin luominen sisältyvät tavoitteisiin. Palvelumuotoilun tunnistaa käyttäjäkeskeisyydestä sekä luovuudesta, koska luovilla ideoilla muodostetaan uutta tulevaisuuden tarpeita vastaavaa toimintaa. (Marjamäki 2017, 506; Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 71–72.)

Kerhotoiminnan kehittämistyö koostuu palvelumuotoilulle oleellisesta prosessista sisältäen tiedonhankinnan, uuden toiminnan luomisen ja testaamisen sekä lopputuloksen arvioinnin (Ojansalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 74). Kerhotyön arvioinnissa ja kehittämisessä käytämme palvelumuotoilulle olennaisia laajoja tiedonhankinnan tapoja. Tällaisiin menetelmiin sisältyvät käyttäjien ja toiminnan toteutumisen havainnointi, sekä heidän osallistaminen luomaan jotain uutta. Myös eri tavoilla saatu palaute toimintaan osallistuvilta ja heidän perheiltään on oleellista. (Ojansalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 72.)

Kirkolliskokous on laatinut mallin lapsivaikutusten arvioinnista (LAVA) vuonna 2014. Arvioinnilla tarkoitetaan käytännön tasolla sitä, että seurakunnan toimintaa muutetaan lapsiystävällisemmäksi ja lasten oikeuksia vahvemmin toteuttavaksi. Sen tavoitteena on muun muassa vahvistaa lasten mielipiteiden ja osallisuuden huomioimista kaikessa kirkon toiminnassa. Lasten vaikutusmahdollisuuksien lisääminen toiminnan suunnitteluvaiheessa myös osaltaan monipuolistaa kirkkoa ja tekee sen toiminnoista käyttäjäystävällisempiä. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko i.a.; Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2015, 5–21.)

Kirkon toimintaan sitoutumista ja osallisuutta yhteisöön vahvistavat lapsen ikäkaudelle sopivat vastuut toiminnasta ja sen suunnittelusta. Lapsille tulee antaa mahdollisuuksia tehdä päätöksiä ja antaa palautetta toiminnasta. Jotta lapsiystävällisyys kirkossa toteutuisi, tulee muuttaa työn rakenteita uudistamalla toimintaja ajattelutapoja. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko i.a.; Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2015, 5–21.) Nämä taidot ovat esillä myös 2014 hyväksytyssä perusopetuksen opetussuunnitelmassa, joka otettiin käyttöön elokuussa 2016 kaikissa kouluissa (Opetushallitus 2014). Halusimme rakentaa uudenlaista toimintaa, joka osaltaan tukisi myös uuden opetussuunnitelman toteutusta positiivisella tavalla.

Uudenlaisten diakonisen perhetyön muotojen tarvetta tukee Ketolan ym. (2016, 257) pohdinta seurakunnan osallistumisesta kasvatukseen ja kulttuuriin. Pohdinnassa painotetaan tuen tarvetta kristillisten perinteiden siirtymisestä sukupolvelta toiselle. Samalla myös tavallisessa arjessa perheet tarvitsevat yksilöllistä tukea

ja aktiivista toimintaa. On tärkeä huomioida, että kasvatuskumppanuus ja perheiden tukeminen vaativat perheiden tarpeiden kuuntelemista sekä kohtaamista kasvotusten. Kirkossa on tehty pitkään lapsi- ja nuorisotyön puolella perheiden tarpeet huomioivaa käytännönläheistä työtä erilaisten kerhojen kautta. Työn taustalla on ollut perheiden arjen helpottaminen. Toiminta jatkuu edelleen mutta myös uusia toimintatapoja on mahdollista kehittää muutosten myötä. Nykyhetken haasteita ovat muun muassa huomion kiinnittäminen perheiden yhteisen ajan merkittävyyteen sekä koko perheelle suunnatun toiminnan järjestämiseen. (Ketola, Hytönen, Salminen, Sohlberg & Sorsa 2016, 257.)

5 KEHITTÄMISTYÖ TEORIASTA KÄYTÄNTÖÖN

Opinnäytetyömme on kehittämispainotteinen ja toiminnallinen työ, jossa loimme uudenlaista varhaisnuorille ja perheille suunnattua toimintaa. Testasimme toiminnan toteutusta käytännössä Oulun Pohjois-Ritaharjun koululla. Toiminnan tilaajana toimi Tuiran seurakunta, jonka toiveista ja tarpeista aloitimme toimintamme suunnittelun. Kehittämistyömme tavoitteena oli lisätä osallisuutta ja yhteisöllisyyttä alakouluikäisten lasten elämässä. Halusimme luoda lapsille vaikuttamisen mahdollisuuksia ja antaa heille tilaisuuksia olla luomassa sisältöä kerhotoimintaan. Yhtenä tärkeänä päätavoitteena oli perheiden yhdistäminen lasten kerhotoimintaan. Kehittämistyön tarkoituksena oli uuden toimintamallin suunnitteleminen, testaaminen ja kehittäminen myös laajempaan käyttöön soveltuvaksi.

5.1 Suunnittelu

Aloitimme toimintamme suunnitteluvaiheen suunnittelupalaverilla Tuiran seurakunnan varhaisnuorisotyöstä vastaavan seurakuntapastorin kanssa. Hän kertoi seurakuntalaisten toivoneen varhaisnuorille suunnattua toimintaa, johon myös koko perhe voisi osallistua. Ideointi lähti liikkeelle perheiden moninaisista elämäntilanteista, ohjatun iltapäivätoiminnan puuttumisesta sekä uuden perusopetuksen opetussuunnitelman suuntaviivoista. Seurakuntalaiset olivat toivoneet ohjattua iltapäivätoimintaa toisen luokan oppilaille, sillä koulu ei sellaista järjestänyt. Kohderyhmäksemme valikoitui Pohjois-Ritaharjun koulun toiveiden mukaisesti 2a ja 2b luokat.

Koska toiminnan suunnittelemisen ja toteuttamisen muodostuivat opinnäytetyöksemme, otimme perinteiseen iltapäiväkerhoon uudenlaisen otteen vahvalla osallisuuden korostamisella sekä perheiden mukaan ottamisella. Näin saimme toimintaamme uutuusarvoa ja laajempaa vaikuttavuutta. Koko perheen mukaan ottamisella haimme myös uudenlaista kulttuuria seurakunnan toimintaan: havain-

tojemme mukaan perheille ja heidän kouluikäisille lapsilleen ei ole tarpeeksi yhteistä ohjattua toimintaa seurakunnalla, vaan painopiste on alle kouluikäisten lasten ja heidän perheidensä toiminnassa.

Suunnitteluvaiheessa huomioimme toiminnan järjestämisen paikan. Tuiran seurakunnalla ei ole omia tiloja Ritaharjun alueella, joten toiminnan toteuttamiseen etsimme yhteistyökumppanin. Tuiran seurakunnalla on ollut jo entuudestaan hyvä yhteistyösuhde Pohjois-Ritaharjun koulun kanssa. Koulun tilojen käyttäminen seurakunnan kerhotoiminnassa oli siis luonteva jatkumo hyvälle yhteistoiminnalle. Toiminnan toteuttamispaikkaa valitessa pyrimme huomioimaan kaikkien mahdollisuuden osallistua niin, ettei vanhempien tarvitsisi kuljettaa lapsia kauemaksi kerhoon.

Oma kokemuksemme on, ettei perheille järjestettävä toiminta voi olla pitkäkestoisista ja viikoittain tapahtuvaa toimintaa kiireisten aikataulujen vuoksi. Saman huomion jakoi myös Tuiran seurakuntapastori. Lähestyimme haastetta lapsille järjestettävällä viikoittaisella kerholla, jonka päätavoitteena ja sisältönä on lasten itse suunnittelema ja toteuttama toiminta heidän perheilleen. Näin toimimalla annoimme lapsille mahdollisuuden tehdä omannäköisensä tapahtuma koko perheelle. Perinteiseen koululaisten kerhotoimintaan saimme perheiden juhlan kautta yhdistettyä perhekerhon toimintatavan, lisäten samalla vanhempien osallistumismahdollisuuksia lasten harrastukseen. Suunnittelemamme toiminnan toteuttamistapa oli lapsia vahvasti osallistava. Toiminnan keskiössä oli huomioida lasten mielipiteet ja saada heidän äänensä kuuluviin. Toiminnan tarkoituksena oli kannustaa lapsia aktiiviseen toimijuuteen.

Ideointivaiheen jälkeen suunnitelimme toiminnan rungon (Liite 1). Kerhotoimintaa suunnitellessa on oleellista huomioida kohderyhmä, käytettävissä olevat tilat ja materiaalit, tarvittavat työntekijäresurssit sekä määrärahat. Kehitimme toiminnan Tuiran seurakunnan pyynnöstä, joten seurakunta halusi myös kustantaa kaiken tarvittavan materiaalin. Jokainen kerhokerta sisälsi osallistavan alkuhartauden. Suunnitelimme jokaisen kerhokerran sisällön vain pääpiirteittäin, koska toimintamme sisältö muotoutui vasta lasten ideoinnin ja suunnittelun tuloksena. Jatkoimme siis suunnitelmien tarkentamista koko kerhon ajan, sillä vain seuraava

kerhokerta oli mahdollista suunnitella etukäteen. Arvioimme tarvittavat materiaalit ja aikataulutuksen ennen kerhon aloitusta, sillä tiesimme suunnitelmiamme tarkentuvan osallistujamäärien ja lasten suunnitelmien selkiytyessä.

5.2 Toteutus

Aloitimme toteutusvaiheen toimintamme mainostamisella. Kohdensimme mainonnan suoraan tietyille koululuokalle ja heidän perheilleen menemällä koululle paikanpäälle kertomaan lapsille toiminnasta. Jaoimme lapsille kotiin vietäviksi ilmoittautumislomakkeen sekä taustatietoa kerhotoiminnastamme (Liite 2). Mainostamisen kohdentaminen suoraan lapsille oli onnistunut menetelmä, koska koululuokan 45 lapsesta kerhoon ilmoittautui 21 henkilöä. Luokassa oli myös muutamilla muillakin innostusta kerhoon, mutta valitettavasti toinen harrastus esti osallistumisen.

Kerhon ensimmäinen kokoontumiskerta piti sisällään kevyen ryhmäytymisen ja kerhon vetäjien esittelyn. Kävimme läpi lasten kanssa kerhon perusidean ja tarkoituksen. Perusideana kerhollamme oli ideoida, valmistella ja toteuttaa viimeinen kerhokerta, jolloin lasten perheenjäsenet kutsutaan kerholaisten järjestämiin juhliin. Kerhon aloitus lähti liikkeelle juhlien ideoinnista ja suunnittelusta. Lapset ideoivat pienryhmissä unelmien juhlat. Kerhon lopussa suunnitelmat esiteltiin toisille ja äänestettiin toteutettava juhla. Käyttämättä jääneet juhlasuunnitelmat jätettiin säilöön. Ajatuksenamme oli, että kerhotoiminnan onnistuessa ja jatkuessa pidempään voisi jokaisen juhlaidean toteuttaa vuorollaan.

Toisella kerralla kertosimme lasten laatiman suunnitelman ja tarkensimme juhlapäivän ohjelman ja sisällön. Askartelimme jo toisella kerhokerralla kutsut perheille vietäväksi, jotta vieraat saivat aikataulunsa suunniteltua mahdollisimman ajoissa. Koimme myös henkilökohtaisen kutsun tärkeäksi viimeisen kerran osallistujamäärää ajatellen. Jokainen lapsi sai kutsua perheensä viimeisen kerhokerran juhliin. Kerroimme lapsille myös, että mikäli perhe ei pääse juhliin, voi lapsi kutsua jonkin hänelle tärkeän aikuisen paikalle. Diakoninen työskentely juhlissa

näkyi, kun emme rajanneet osallistujamäärää. Jokainen sai siis kutsua halutesaan vaikka koko perheen juhliin. Lapset saivat tehdä tarvittaessa kaksi kutsua. Tällä huomioimme mahdolliset yksinhuoltaja- ja uusperheet. Toisaalta myös huomioimme sen, että toivoimme jokaiselle lapselle edes yhden vieraan osallistuvaksi.

Kolmas kerhokerta meni juhla valmisteluiden parissa. Lapset jakautuivat ryhmiin ja he askartelivat koristeita ja rekvisiittaa ideoimiinsa leikkeihin. Osa kerholaisista leipoi muffineja tarjottavaksi juhliin. Kerhon lopuksi kävimme läpi juhlapäivän ohjelman, ja lapset saivat valita itselle tehtävän juhlissa. Lapset itse suunnittelivat, millaisia työtehtäviä juhlissa tarvitaan, ja he myös päättivät, kuka toimii missäkin tehtävässä. Ohjaajan tehtäväksi jäi varmistaa, että kaikkiin tarpeellisiin tehtäviin on tekijä ja jokainen lapsi tietää oman roolinsa. Lapset halusivat esimerkiksi toimia tarjoilijoina, vieraiden vastaanottajina, toimintapisteiden ohjaajina sekä tilaisuuden juontajina. Kolmannen kerhokerran aikana kävimme myös läpi, miten juhlissa käyttäydytään ja millaista on toimia juhlien emäntinä tai isäntinä.

Neljännän kerhokerran pääsisältönä olivat juhlat. Tarjoiluiksi lapset olivat valinneet juhliin muffinit, keksit, karkit, mehun ja kahvin. Toiminnallisena sisältönä oli karkkien etsintä, autonrenkaan kiinnitys, onnenpyörä, tarkkuusheitto ja ilmapallojen räjäyttämiskilpailu. Karkkeja lapset piilottivat juhlatilaan valmiiksi. Autonrenkaan kiinnityksessä seinälle askarreltuun autoon yritettiin kiinnittää silmät kiinni yksi rengas oikeaan kohtaan autoa. Onnenpyörässä palkintona oli karkkia. Tarkkuusheitossa yritettiin heittää viisi muovirengasta ämpäriin, ja jokaista ämpäriin osunutta rengasta vastaan sai yhden karkin. Ilmapallojen räjäyttäminen tapahtui parikilpailuna juhlien lopussa niin, että kaikki olivat katsojina. Pallon räjäytyksestä palkinnoksi parit saivat paperikarkit, jotka olivat ilmapallojen sisällä. Kilpailuun muodostettiin vapaaehtoisista osallistujista seitsemän paria.

Kaikki tilaisuudessa järjestetyt leikit olivat lasten suunnitteleimia, ja he olivat myös ohjaamassa vieraita leikkipisteillä. Havaitimme, kuinka hyvin 8-vuotiaat osaavat huomioida kaikkia tasavertaisesti. Esimerkiksi onnenpyörää suunnitellessa he itse päättivät, että jokaisella pyöräytyksellä voittaa edes pienen palkinnon. Samalla he myös rajoittivat onnenpyörään ja karkkienheittoon osallistumisen yhteen

kertaan varmistaen, että kaikille varmasti riittää palkintoja. Lapset olivat hyvin tilanteen tasalla myös tarkkuusheittoa suunnitellessa. Alkuperäisessä suunnitelmassa heillä oli, että ämpäriin heitetään paperikarkkeja. Lapsilta lähteneen keskustelun lopputuloksena he kuitenkin totesivat, että ei ole oikein hygieenistä heitellä karkkeja. Näin heittoaesine vaihtui renkaaksi.

Juhlissa osa vastaanotti vieraita, toimi tarjoilijoina tai oli leikkipisteillä ohjaamassa vieraita. Loimme myös yhdessä lasten kanssa kiertojärjestelmän, eli jokainen lapsi pääsi vuorollaan viettämään aikaa perheensä kanssa ja syömään. Juhlapäivän kerhokerta oli hieman pidempi, jotta lapset ehtivät koristella tilan, valmistella toimintapisteet vieraita varten ja asetella tarjoilut esille. Juhlat sujuivat sekä havainnointimme perusteella että vieraiden palautteen mukaan erinomaisesti. Koteihin tehdyissä kutsuissa toivottiin, että jokaiselta kerholaiselta tulisi edes yksi vieras juhliin. Kutsun toive toteutui. Koimme tärkeäksi, että jokaisella olisi oma vieras mukana, jotta samalla läheiset näkisivät ja kokisivat lasten onnistumisen juhlien järjestäjinä. Mikäli oma perhe ja lähisuku olivat estyneet, sai vieraaksi tulla lapsen ystävä. Näin ei kuitenkaan käynyt onneksi kuin kahden lapsen kohdalla. Kokonaisvahvuus juhlissa oli 75 henkilöä. Juhlien tarjoiluihin käytimme yhteensä 57,20 euroa. Lisäksi toiminnan kustannuksiksi tulivat askartelumateriaalit sekä ilmapallot. Koristeluun ja kerhokertojen askarteluihin käytettävät materiaalit löytyivät ennestään omista varastoistamme tai Tuiran seurakunnalta. Askartelumateriaalien tarve oli hyvin vähäistä.

Kehitimme kerhotoimintaa ja muovasimme omia toimintatapojamme reflektoidulla ja havainnoimalla koko ajan toiminnan onnistumista. Havaitimme esimerkiksi lasten toiminnassa muutoksia kerhon edetessä ja mukautimme omia toimintatapojamme heille sopiviksi. Osallistavaan toimintamalliin tottuminen vaati kerholaisilta ja ohjaajilta avointa mieltä oppia uutta. Jaoimme lapsille myös vastuutehtäviä hartauksissa: kynttilän sytyttäminen, triangelin soitto ja Raamatun avaaminen tuntuivat aikuisesta pieniltä tehtäviltä, mutta lapset kokivat nämä vastuut tärkeiksi. Pidimme toiminnan ajan listaa lasten avustustehtävistä, jotta jokainen lapsi saisi kertaalleen mahdollisuuden toimia hartaudessa apuna.

Kokeilimme kerhossamme myös uudenlaisia, osallistavia tapoja pitää hartauksia. Laulamalla rukoileminen, keskustelemalla syntyvä hartaus ja koko vartalon käyttäminen Raamatun tekstin havainnollistajana olivat kokemuksemme mukaan lapsille sopivia tapoja osallistua itse hartauden sisällön luomiseen. Jokaisella hartaudella oli oma teemansa ja erilainen toteutustapa. Ensimmäisellä kerralla käsitteimme liikuttavan psalmin avulla aihetta, minä olen ihme. Psalmiin 139 sanoa kävimme läpi toiminnalla, jossa tekstin ydinasioista sanotaan yksinkertaisia lauseita samalla asiaan liittyvää liikettä tehden kaikuna. Esimerkiksi aikuinen käveli paikallaan samalla sanoen ”Sinä tiedät missä olen ja minne menen”. Lapset toistivat saman lauseen ja liikkeen.

Toisella kerralla aiheena oli perhe. Lapset piirsivät perheensä paperille, ja piirustuksia käytimme hiljaisessa rukouksessa. Kolmannen kerran aiheena oli Jeesus siunaa lapsia, joka käsiteltiin flanelloja käyttämällä. Flanello on kuvasarja, johon sisältyy huopakankaalle painettuja kuvia Raamatun henkilöistä ja esineistä sekä huopataustoja, joihin kuvia voi kertomusta kertoessa kiinnittää. Neljännen kerran kantavana teemana oli laulaminen ja aiheena kiitollisuus. Jokaisella kerralla oli osallistavana toimintana alttarin avustustehtävien lisäksi Herran siunaukseen liitetty liikkeitä.

Saimme toiminnan suunnittelusta ja toteuttamisesta täyden vastuun. Ohjaustapamme oli koko kerhotoiminnan ajan lapsia vahvasti osallistava. Osaamiseemme luotettiin niin, että toteutimme kerhotoiminnan kokonaisuudessaan kahdestaan. Tuiran seurakunnan seurakuntapastori oli apuna ainoastaan materiaalien hankinnassa. Koulun henkilökunta järjesti tilat kerhoa varten ja kertoi huomioitavista asioista tilojen käytön suhteen.

5.3 Arviointi

Arvioimme toimintaa ja sen toteutumista havainnoinnin ja haastattelun avulla. Haastattelumme koostuivat laveista keskusteluista, jotka toteutettiin kerhojen toiminnan yhteydessä ja lasten järjestämässä juhlassa. Haastattelujen pohjalta ar-

vioimme uudenlaisen toiminnan toteutumista ja luomamme kerhotoiminnan onnistumista. Haastattelumme olivat strukturoimattomia. Strukturoimattomissa haastatteluissa palautetta pyydetään vapaamuotoisesti, ilman ennalta määriteltyjä vastausvaihtoehtoja (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006, 53). Haastattelussa huomioimme haastateltavien taustat: kehittämistehtävän antaja, kohderyhmän lapsi tai perheen aikuinen tai sisarus. Haastattelussa haastattelijan tulisi omata sosiaalisia taitoja (Routio i.a.). Koemme sosiaalisuuden omaksi vahvuudeksemme. Tämä vahvisti meitä valitsemaan haastattelun yhdeksi toiminnan arvioinnin menetelmäksi.

Pyysimme suullisen palautteen lisäksi myös kirjallista palautetta. Kannustimme sekä juhlien vieraita että järjestäjinä toimineita kerholaisia antamaan vapaamuotoista palautetta pienillä palautelomakkeilla (LIITE 3). Lomakkeessa kysyimme palautetta kerhotoiminnasta sekä juhlista, jotka lapset olivat järjestäneet. Pyy-simme myös erittelemään, onko vastaaja kerholainen vai juhlien vieras, joten saimme tietoomme ensisijaisen palautteen kohteen. Koska 8-vuotiaiden lasten kirjoittamisen taito vielä vaihtelee, kyselimme heiltä vapaamuotoisesti palautetta myös suullisessa muodossa. Näin voi tutkimuksessa välttää suurimmilta tulkin-nan ongelmilta ja saada laajempia vastauksia kuin kirjallisessa muodossa kysytynä (Routio i.a.).

Havainnoimme kerhossa ja juhlatilaisuudessa yleistä ilmapiiriä, ihmisten käyttäytymistä sekä kerhossa toistemme toimintaa lasten kanssa. Pidimme havainnois-tamme päiväkirjaa koko kerhotoiminnan ajan, ja havaintojemme perusteella muu-timme tarvittaessa toiminnan sisältöä ja ohjausmenetelmiä toimivampaan suun-taan. Havainnoimalla juhlatilaisuudessa saimme lisäksi tärkeää palautetta itse toiminnan onnistumisesta. Reflektoimalla omaa toimintaamme havainnointien pohjalta vahvistimme myös omaa ammatillista kasvuamme.

5.4 Kerhotoiminnasta saadun palautteen yhteenveto

Vanhemmat olivat yllättyneitä siitä, kuinka paljon heidän lapsensa olivat saaneet aikaan. He myös kertoivat, kuinka tärkeä kerho oli ollut heidän lapsilleen. Vanhemmat kiittelivät, kuinka hienoa on, että järjestetään kerhoja, johon koko perhe saa tulla paikalle ja jossa lapset saavat olla suunnittelijoina ja tekijöinä. Lasten toimijuus oli vanhemmille keskustelujen mukaan uusi mutta positiivinen asia. He olivat yllättyneitä lasten innostuksesta toimia tilaisuuden järjestäjinä ja suunnittelijoina. Toisaalta vanhemmat kertoivat, että iltapäivän aikana järjestettävä kerhotoiminta on hankala sisällyttää heidän aikatauluihinsa. Yhdessä palautteessa toivottiin juhlien ajankohdaksi myöhäisempää aikaa arki-iltaisina. Palautteissa pidettiin hyvänä sitä, että lapsille on järjestetty ohjattua toimintaa iltapäiviksi, mutta juhlien ajankohdaksi arki-iltapäivä oli huono. Kerhon salaisuus, eli juhlien sisällön yllätyksenä pitäminen, oli aiheuttanut hieman ihmetystä. Totesimme, että palautteen antaneen lapsi on halunnut todella juhlien onnistuvan, eikä ole uskaltanut kertoa kerhon toiminnasta liikaa vanhemmilleen.

Jotta saimme mahdollisimman laajan otannan toiminnan kannattavuudesta, haastattelimme ja havainnoimme useita henkilöitä. Kohderyhmän luokanopettaja oli erittäin tyytyväinen ja innostunut uudenlaisesta ja tarpeellisesta kerhotoiminnasta. Saimme hyvää palautetta myös kehittämistehtävän antaneelta Tuiran seurakuntapastorilta. Hän oli innokas kehittämään toimintamallia edelleen seurakunnan sisällä ja muokkaamaan sitä eri kohderyhmille sopivaksi. Sekä koulun että seurakunnan kanssa käydyistä keskusteluista nousi voimakkaasti esiin uuden opetussuunnitelman ja kerhomme sisällölliset yhteneväisyydet ja suuntaviivat. Osallisuuden ja yhteisöllisyyden korostaminen sopii heidän mielestään nykyiseen kerhotoimintaan loistavasti, koska sitä painotetaan myös nykyisessä perusopetuksen opetussuunnitelmassa.

Kohderyhmän lapsilta saimme luonnollisesti palautetta niin toiminnan toteutuksen aikana kuin itse juhlassakin. Lasten palautteessa päälimmäiseksi asiaksi nousi ehdottomasti ilo vastuun saamisesta ja toiminnan itse suunnittelemisesta. He kokivat saamansa vastuun toiminnan suunnittelusta ja järjestämisestä erittäin positiivisena asiana ja toivoivat samanlaista toimintaa järjestettävän jatkossakin.

Aluksi hämmennystä herätti päätöksenteon vapaus. Lapsista tuntui vieraalta ajatus itse ideoidusta ja järjestetystä toiminnasta. Tämä vaati totuttelua sekä kerholaisilta että meillä ohjaajilta, sillä jouduimme jatkuvasti toimimaan lasten päätösten varassa. Valmista ja tarkkaa toimintasuunnitelmaa oli siis mahdotonta laatia etukäteen, asetimme vain pelkät raamit toiminnalle. Tarvittaessa olisimme lisänneet omaa ohjaustamme, mikäli juhlien sisältöön olisi tullut viitteitä esimerkiksi turvallisuutta vaarantavista toiminnoista.

Kirjallisessa palautteessa painottui kerholaisten osalta kaksi eri asiaa: kerhotoiminta ja juhlat. Kerhotoiminnassa kiiteltiin erityisesti sisällöllisiä, toiminnallisia asioita. Kerhon osalta myös juhlien suunnittelu ja asioista itse päättäminen saivat kiitosta. Toisena tekijänä painottui juhla, joka koettiin joissain vastauksissa parhaaksi asiaksi koko kerhossa. Myös juhlien järjestäminen sai kiitosta: lapsista oli palautteen perusteella mukavaa olla järjestämässä juhlia perheilleen.

Juhlien vieraiden antama palaute painottui juhliin, mutta lisäksi annettiin palautetta itse kerhon toiminta-ajatuksista sekä siitä, miten lapsi on heille puhunut kerhosta. Vastauksissa kiiteltiin seurakunnan mukana oloa lasten koulumaailmassa. Monessa palautteessa todettiin myös toiminnallisuuden ja osallisuuden olevan hieno asia kerhossa. Vastajat kertoivat lapsen olleen innokas kerhoon lähtijä ja puhuneen kerhosta myös kotona vanhemmilleen. Kiitosta sai myös kerhon järjestäminen koulun tiloissa: vanhemmat kokivat kerhoon osallistumisen olleen helppoa ja mukavaa, kun ei ole liikkumiseen liittyviä ongelmia. Saimme myös kehittäväää palautetta liittyen juhlien ajankohtaan sekä kerhokertojen vähyyteen. Sekä vanhemmat että lapset toivoivat kerhon jatkuvan. (Liite 4.)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Seurakunnan kerhonohjaajana toimiminen oli meille ennestään hyvin tuttua. Tämän vuoksi toiminnan toteuttaminen ja suunnitteleminen oli helppoa ja luontevaa. Osasimme ottaa jo suunnitteluvaiheessa huomioon kattavasti erinäisiä asioita. Toiminnan suunnitteluvaiheessa pohdimme useita erilaisia toteutusvaihtoehtoja. Oma kiinnostuksemme aiheeseen näkyi siten että toteutimme toimintaa ilolla ja innolla. Kehittymiskohteitakin havaitsimme. Varsinkin uusi tapa tuottaa sisältöä kerhoon oli meille ohjaajina opettavainen kokemus.

6.1 Pohdintaa yhteisöllisyyden ja osallisuuden toteutumisesta

Pohdimme osallisuuden teorian toteutumista käytännön toteutuksessamme sekä yleisesti seurakunnan kerhotoiminnassa. Osallisuuden tunnusmerkit täyttyivät toiminnassamme. Lapset vaikuttivat koko ajan toiminnan sisältöön. Osallisuus näkyi sitoutumisena kerhotoimintaan. Kaikki osallistujat olivat tasavertaisessa asemassa toiminnan aikana ja he työskentelivät yhdessä yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi. Lapset olivat jo ennestään tuttuja ja tottuneet toimimaan omassa ryhmässään. Ohjaajina tulimme uusina jäseninä tähän ryhmään. Siksi toiminnassa muodostunut yhteisöllisyyden tunne jäi ohjaajan näkökulmasta vajaavaseksi. Toiminnan kokonaiskesto oli liian lyhyt täydellisen yhteisöllisyyden kokemuksen syntymiseen.

Teoriaa ja havaintojamme tarkastellessa toteamme, että aktiivinen toimijuus ja osallisuus muuttuvat jokapäiväiseksi asiaksi. Tähän vaikuttavat aiemmin esiin nostamamme kirkon strategiapainotukset ja perusopetuksen opetussuunnitelman uudistus. Tämän vuoksi myös kerhojen ohjaajien tulee pysyä muutoksessa mukana. Mielestämme kerhoja ja muuta toimintaa järjestävien tahojen tulee päivittää toimintamallejaan ja panostaa kerhonohjaajien koulutuksissa osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamista tukeviin menetelmiin. Näin ohjaaja–ohjattava asetelma muuttuu lapsen kehitystasoa vastaavaksi vastuunottamiseksi, ja lapsesta tulee toiminnan sisällön tuottaja ja toteuttaja. Tällöin ohjaajan rooli muuttuu

toiminnan mahdollistajaksi ja hänen pääasiallinen tehtävänsä on luoda turvallinen ympäristö lapselle.

Havaitimme kerhotoiminnan aikana lasten käytöksessä viitteitä vahvasti ohjatun toiminnan opituista malleista. Heitä oli aluksi vaikea saada toimimaan suunnitellijoina ja toiminnan toteuttajina, ja he itse ihmettelivät heidän päätöstensä vaikutuksia kerhotoiminnan sisältöön. Lasten puheista ja käyttäytymisestä pystyimme tekemään johtopäätöksiä osallisuuden aikaisemmasta toteutumattomuudesta heidän kohdallaan. Lopuksi palautteessa he kiittelivät juuri oman vaikutusvaltansa määrää ja havaitimme heillä jo viimeisen kerhokerran juhlissa varmemmat ohjaajan otteet kuin aiemmin. Koimme havaintojemme perusteella, että lapset ovat oppineet uuden toimintamallin ja tulevat jatkossakin ottamaan aktiivisesti osaa toiminnan sisältöihin.

Saamamme palautteen mukaan toimintamme oli kaivattua ja onnistunutta. Kerholaisten vanhemmat pitivät osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavasta toimintamallista, jossa lapsi itse oli aktiivisena toimijana ja toiminnan suunnittelijana. Vanhempien kanssa käymiemme keskustelujen mukaan toimintamme avasi heidänkin näkemyksiään omista lapsistaan ja heidän kyvyistään. Monelle tuli yllätyksenä lapsen kyky toimia itsenäisesti ja uudessa roolissa juhlien järjestäjänä. Myös Tuiran seurakunnalta saamamme palaute oli linjassa omien havaintojemme kanssa: ajat ovat muuttuneet ja lapset haluavat olla muodostamassa itse kerhotoiminnan sisältöä. Osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistuminen näkyivät kerhotoiminnassa koko ajan lisääntyen.

Vaikka lasten osallisuus toteutui toiminnassamme hyvin, löysimme silti kehittämiskohteita. Juhlien suunnitelmaa laadittaessa yksi pienryhmä sai kokea vahvempaa osallisuutta kuin muiden ryhmien jäsenet. Vahvemman osallisuuden kokemus syntyi oman suunnitelman toteuttamisesta. Muiden ryhmien jäsenet saivat silti olla osallisina suunnitelmien tarkentamisessa ja niiden toteuttamisessa. Silti osa ryhmästä vaikutti enemmän toiminnan sisältöön ja täten osallisuus toteutui hieman epätasa-arvoisesti. Haasteeksi muodostui myös kolmannen kerhokerran ryhmäjako leivonnan ja askartelun suhteen. Leipomisryhmään ei voinut lasten turvallisuuden vuoksi ottaa aivan kaikkia halukkaita. Nämä ongelmat ja haasteet

olisi mahdollista ratkaista useamman kerhokerran kokonaisuudella. Tällöin kerhotoimintaa toteutettaisiin pidempinä sykleinä.

6.2 Toiminnan toteutumisen pohdinta

Kehittämistyön suunnitteluvaiheessa keskityimme työn tilaajan tarpeiden kartoittamiseen. Tavoitteenamme oli rakentaa osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja hengellisyttä vahvistavaa toimintaa, jossa perheen tärkeys korostuu. Kehittämistyön tuloksena loimme uudenlaisen toimintamallin, joka kattaa tilaajan asettamat kriteerit. Luomamme toimintamalli on käyttökelpoinen muissakin toimintaympäristöissä. Seurakunnat voisivat ottaa toiminnan sellaisenaan käyttöön ja sosiaalialan eri toimijat voivat esimerkiksi hartaudet pois jättämällä saada toimintamallista itselle toteutuskelpoisen. Onnistuimme siis opinnäytetyölle asettamiemme tavoitteiden täyttämässä.

Toteutimme käytännön syistä kerhotoiminnan testaamisen hyvin lyhyellä aikataululla. Tiedostimme palautteissakin nousseen aikataulun jo alkutilanteessa: kerhokertoja voisi olla useampia. Tällöin juhlien ideointia, koristelua ja valmistelua voisi tehdä rauhassa ja ajan kanssa. Myös viimeisen kerran juhlat voisivat alkaa myöhemmin alkuillasta, jolloin perheiden on helpompi ehtiä paikalle. (Liite 4.) Pohdimme toiminnan suunnitteluvaiheessa erilaisia vaihtoehtoja juhlien ajankohdalle. Totesimme että kaikille perheille sopivaa aikaa ei ole, ja perheiden viikonloputkin ovat kiireisiä. Käytännön syistä rajoitimme myös koko perheen osallistumista kerhotoimintaan ainoastaan yhteen kertaan. Koko perheen saaminen mukaan lasten säännölliseen kerhotoimintaan iltapäivisin on erittäin haastavaa, jopa mahdotonta, eikä sellaisenaan palvelisi toiminnan perimmäistä tarkoitusta.

Luomamme osallistavan kerhotoiminnan malli tarkoitti ohjaajien kohdalla työskentelytapaa, jossa tulee voida muuttaa omaa toimintaa nopeasti muuttuvien tilanteiden mukaan. Työntekijän tulee olla koko ajan valmis muutoksiin ja kykenevä sopeutumaan lasten tuottamaan sisältöön. Tällainen työskentelytapa kuuluu olennaisena osana jokapäiväiseen diakoniatyöhön ja myös sosiaalialan työympäristöihin. Kokemuksemme mukaan työskentelytapa on kuluttava ja voimia

vievä, mutta toisaalta erittäin opettavainen. Lasten aktiivisuus toiminnan sisällön suhteen lisääntyi kerhon loppua kohti, ja juhlissa huomasimme lasten ottavan koko toiminnan haltuunsa niin hyvin, ettei ohjaajia enää tarvittu muuhun kuin toiminnan sujumuuden ja turvallisuuden varmistamiseen. Koimme niin sanotusti olavamme tarpeettomia, ja sen vuoksi voimme todeta toiminnan onnistuneeksi.

6.3 Oman oppimisen reflektio

Vahvistimme omaa ammatillista osaamistamme sosiaali- ja diakoniatyöhön läheisesti kuuluvalla osa-alueella. Jouduimme jokaisella kerhokerralla mukautumaan uusiin, yllättäviin tilanteisiin. Opimme tavan luoda toimintaa, jossa tarkkojen suunnitelmien sijaan toimitaan löyhän toimintarungon varassa. Koimme tämän erittäin opettavaisena kokemuksena tulevan ammatillisuutemme kannalta. Mielestämme ihmisten parissa työskentely tarkoittaa moninaisiin ja yllättäviinkin tilanteisiin sopeutumista.

Opimme uudenlaisen toimintatavan tehdä ennaltaehkäisevää perhetyötä. Koimme todella tärkeäksi lasten toimijuuden vahvistamisen. Osallisuuden ja yhteisöllisyyden teoriaa tutkiessamme kiinnitimme huomiota lisääntyneen osallisuuden vaikutuksiin lasten myöhempään kehitykseen. Ymmärryksemme tapahtumapaikan valinnan tärkeydestä laajentui. Havaitimme että paikan valinnalla voi suoraan vaikuttaa lasten mahdollisuuksiin osallistua toimintaan. Tuttu toimintaympäristö vaikutti positiivisella tavalla lasten turvallisuudentunteeseen ja sai heidät ensimmäisestä kerrasta lähtien avoimemmin mukaan toimintaan kuin vierassa ympäristössä.

Opimme prosessissa toiminnallisia ja osallistavia menetelmiä, joita aiomme tulevaisuudessa käyttää työelämässä. Koemme ryhmän ohjaamisen taitojemme kehittyneen näiden menetelmien käytön myötä. Havaitimme että lasten aktiivinen toimijuus on mahdotonta saavuttaa hetkessä, vaan se vaatii pidempiaikaista, monipuolista työskentelyä. Todellista edistystä osallisuuden vahvistamisessa voi tapahtua vain silloin, kun ryhmäläiset ovat oppineet tuntemaan ohjaajansa ja sisäistävätkin toiminnan tarkoituksen. Osallisuuden ja kaaoksen välimaaston opimme

myös toiminnan aikana tuntemaan. Kokeilimme rohkeasti erilaisia osallistavia hartauksia toiminnan aikana, ja kokeilujemme kautta opimme tuntemaan ryhmäläisten toimintatapoja paremmin. Mukavalta tuntuva osallistava menetelmä voi muuttua kaaokseksi, jos lapset eivät vielä ole valmiita uudenlaisiin tehtäviin tai eivät tunne ohjaajiaan vielä tarpeeksi hyvin. Opimme siis myös ryhmäytymisen ja tutustumisen merkityksen osallisuuden rakentamisessa. Ryhmäytyminen on tärkeää, vaikka ryhmän jäsenet olisivat ennestään tuttuja toisilleen, sillä ryhmän ohjaajat voivat olla ryhmäläisille vieraita.

6.4 Työn eettisyyden tarkastelu

Olemme huomioineet alamme eettiset ohjeet koko opinnäytetyöprosessin ajan. Ohjeet ohjaavat työtämme, työssä tehtäviä valintoja ja ratkaisuja sekä suunnittelemaa. (Diakoniatyöntekijöiden liitto 2016; Talentia ry 2017, 7.) Ihmisten hyvän elämän toteutumisen edistämistä tukee ammattieettisyys. Ammatillinen sosiaalialan työ pohjautuu keskeisiin eettisiin periaatteisiin: sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen, ihmisoikeuksiin ja ihmisarvon huomioimiseen. Osaksi ammatillisuutta lukeutuu myös eettisiin toimintatapoihin vaikuttaminen. Ammattietiikan kysymykset nousevat oleelliseen osaan ammatillisuutta, sillä ne ovat käytännön toiminnassa näkyväksi tulevia arvoja. (Talentia ry 2017, 7.)

Diakoniatyön ohjeet pohjautuvat kristillisiin arvoihin. Jumalan rakkauden vastaanottaminen ja sen jakaminen lähimmäisille ovat diakoniatyön ydintä. Diakoniatyöntekijän ohjeista tärkeimmiksi ohjeiksi nousivat ilon tuominen, yhteisöllisyys, lähimmäisen rakkaus sekä luottamus. (Diakoniatyöntekijöiden liitto 2016.) Osallisuuden, yhdenvertaisuuden ja arvostavan vuorovaikutuksen huomioimisen rinnalla yhteisöllisyys ja luottamus nousevat myös sosiaalialan eettisten ohjeiden kantavaksi teemaksi (Talentia ry 2017, 7).

Uudenlaista kerhotoimintaa toteuttaessa mahdollistimme kohderyhmälle sekä heidän perheilleen ilon löytymisen arjessa sekä koululaisen osaamisessa. Yhteisöllisyyden toteutuminen ja kokemusten vahvistuminen näkyivät käytännön toi-

minnassa. Edistimme hyvää vuorovaikutusta ja tuimme jokaisen toimintaan osallistuvan itsenäistä selviytymistä. Myös lähimmäisen rakkauden toteutuminen näkyi toiminnassamme, kun kannustimme lapsia toimimaan yhdessä kohti yhteistä juhlaa, harjoittelimme toisten auttamista ja kutsuimme koko perheen koolle yhteiseen juhlaan. Onnistuimme luomaan toimintaan osallistuviin lapsiin ja heidän perheisiin luottamussuhteen. Toimimme luotettavina aikuisina ja koko opinnäytetyöprosessin ajan pidimme huolta vaitiolovelvollisuudesta.

Opinnäytetyömme eettisyys muodostuu ajantasaisesta teoritiedosta, jota on hankittu luotettavista lähteistä. Lähdekirjallisuudessa olemme painottaneet väitöskirjojen ja virallisten tilastojen lisäksi tunnettujen julkaisijoiden ja tutkijoiden kirjallisuutta. Opinnäytetyömme toteutusvaiheen eettiset näkökulmat koostuvat pääosin lapsille suunnatun toiminnan turvallisuudesta ja osallistujien ja heidän perheidensä tietojen salassapidosta. Toiminnan aikana ottamiimme valokuviiin ja niiden julkaisuun kysyimme molempiin erikseen kirjallisen luvan lasten vanhemmilta. Lapsilta pyysimme luvat suullisesti kerhon alkaessa. Osallistujien ja heidän perheidensä tietoja emme ole luovuttaneet prosessin aikana eteenpäin, ja olemme tiedostaneet vaitiolovelvollisuuden myös prosessin jälkeen. Ilmoittautumislomakkeet ja muut henkilötietoja sisältävät dokumentit olemme tuhonneet toiminnan lopettamisen jälkeen asiaan kuuluvalla tavalla.

Eettiset ongelmakohdat opinnäytetyömme toteutuksessa liittyvät työmme toteutusvaiheeseen, sillä emme saaneet opinnäytetyöllemme ohjausta toteutusvaiheessa. Itsenäinen työskentely oli oppimisemme kannalta kehittävä kokemus. Tämä mahdollisti myös toteuttamisen oman aikataulumme mukaan. Toisaalta olisimme toivoneet huomiota Tuiran seurakunnan työntekijöiltä ja Diakonia-ammattikorkeakoulun lehtoreilta, jotta toiminnan onnistumista olisi ollut arvioimassa useampi ihminen. Tällöin olisimme voineet saada kehittävää sekä moniammatillista palautetta kerhotoiminnan toteutuksesta.

Pohtimaan jäimme myös sitä, kuinka suuri luottamus meille annettiin taustojatuntematta. Toteutimme toimintaamme täysin kahdestaan ilman valvontaa. Esimerkiksi koulun henkilökunta ei reagoinut meihin, vaikka olimme täysin vieraita ihmisiä heidän tiloissaan. Meille jäi työmme toteutusvaiheen jälkeen kokemus siitä,

että lasten ja koulun tilojen turvallisuus jäivät täysin meidän vastuullemme, eikä mikään muu taho osoittanut huomioivansa turvallisuuden tärkeyttä. Lopulta tulimme kuitenkin siihen tulokseen, että olemme kehittyneet ammatillisesti opintojemme myötä sellaiseen vaiheeseen, jossa kiinnitämme aiempaa enemmän huomiota turvallisuusnäkökulmiin.

6.5 Ehdotuksia kehittämishankkeiksi ja jatkotutkimuksiksi

Kiinnostus ja huomio lasten ja varhaisnuorten osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksiin on lisääntynyt viime vuosina kirjallisuuden ja tutkimusten perusteella. Käytännön hankkeita ja toimia silti on ainakin kotiseudullamme kovin vähän. Näkisimme tärkeänä varsinkin seurakuntien ja kolmannen sektorin toimijoiden kehittämishankkeet, joilla kehitettäisiin uudenlaisia toimintamuotoja ja malleja varhaisnuorten toimintaan. Moninaiset tavat toteuttaa perhetyötä ja tukea perheiden hyvinvointia auttavat kohtaamaan eri elämäntilanteissa olevia. Erityisesti kerhotoiminnan kehittäminen osallistavampaan suuntaan olisi toivottavaa. Koska osallisuus ei synny itsestään ja opittujen toimintamallien muuttaminen on haasteellista, ehdottaisimme panostusta varsinkin kerhohjoajien kouluttamiseen. Myös lasten- ja nuortenohjaajien täydennyskoulutuksella voisi saada positiivisia tuloksia aikaan.

Halusimme opinnäytetyöllämme murtaa kirkon tiukasti rajattuja työmuotoja ja yhdistellä niitä monipuoliseksi kokonaisuudeksi. Havaintojemme mukaan kirkko ei ole pysynyt yhteiskunnan muutoksessa tarpeeksi tiukasti mukana. Tulevaisuudessa erityisesti kirkon sisällä tulisi tehdä entistä vahvemmin työalarajoja ylittävää työtä. Mielestämme kirkon työ on liian työntekijäkeskeistä, vaikka vapaaehtoistoimintaa on viime vuosien aikana pyritty kehittämään ja entisestään lisäämään. Seurakuntalaisten moninainen ammattitaito olisi hyvä saada yhteisön käyttöön ja ottaa huomioon jo toimintaa suunniteltaessa. Työntekijäkeskeisyydestä tulisi pyrkiä kohti osallistujakeskeisyyttä jolloin yhteisöllisyyden toteutuminen vahvistuisi kirkossa.

Ihanteellinen toteutustapa kehittämällemme kerhotoiminnalle olisi yhden toimintavuoden mittainen ajanjakso. Tällöin kaikki lasten suunnitelmat ehdittäisiin toteuttaa. Toimintavuoden jälkeen kerhotoiminnan mallista voisi tehdä jatkotutkimuksen. Tutkimuksen kautta voisi selvittää toiminnan todellisia hyötyjä osallisuuden toteutumisen suhteen. Samalla voisi selvittää myös vanhempien ajatuksia toiminnasta ja kartoittaa perheiden tarpeita alueellisesti. Mikäli uudenlainen kerhotoiminta jatkuisi pidempään, voisi perheiden tarpeita kartoittaa ja kerhotoimintaan ottaa mukaan erilaisia yhteistyökumppaneita perheiden elämäntilanteiden mukaan. Näin toimintaan voisi yhdistää erilaisia matalan kynnyksen palvelumuotoja.

LÄHTEET

- Cacciatore, Raisa 2010. Lapsi ja perhe. Teoksessa Eero Jokela & Heli Pruuki (toim.) Jo iso, vielä pieni. Kouluikäisen lapsen maailma. Helsinki: LK-Kirjat, 7–30.
- Diakoniatyöntekijöiden liitto 2016. Diakoniatyön eettiset ohjeet. 22.9.2016. Viitattu 24.8.2017. http://www.dtl.fi/uploads/DTL_eettisetohjeet_2016.pdf.
- Henttonen, Kai & Thitz, Päivi 2016. Meidän kirkko – osallisuudenko yhteisö? Teoksessa Raili Góthoni, Mikko Malkavaara & Minna Valtonen (toim.) Muutosvoimaa. Tutkielmia Diakista ja teologiasta. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 101–118.
- Hill, Malcolm; Davis, John; Prout, Alan & Tisdall, Kay 2004. Moving the Participation Agenda Forward. *Children & Society* 18 (2), 77–96. Viitattu 17.9.2017. Saatavissa <http://diak.finna.fi>, EBSCO academic search aineisto.
- Hämäläinen, Laura & Koistinen, Maiju 2012. Diakoninen perhetyö Jyväskylässä. Työntekijöiden kuvauksia diakonisesta perhetyöstä Keltinmäen, Säynätsalon ja Vaajakosken alue seurakunnissa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Pieksämäki. Opinnäytetyö. Viitattu 3.9.2017. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2012112316253>.
- Jansa, Kati 2010. Varhaisnuorisotyö seurakunnassa. Teoksessa Eero Jokela & Heli Pruuki (toim.) Jo iso, vielä pieni. Kouluikäisen lapsen maailma. Helsinki: LK-Kirjat, 266–283.
- Jääskeläinen, Ilkka 2006. Osallisuus hyvän elämän mahdollistajana. Lapset, nuoret ja perheet seurakuntien tekemässä työssä. Teoksessa Jari Helminen (toim.) Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 91–116.
- Ketola, Kimmo; Hytönen, Maarit; Salminen, Veli-Matti; Sohlberg, Jussi & Sorsa, Leena 2016. Pohdinta. Teoksessa Osallistuva luterilaisuus. Suo-

- men evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2012–2016: Tutkimus kirkosta ja suomalaisista. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 125, 251–262.
- Laitala, Jaana & Marjamäki-Rissanen, Petra 2014. Huittisten seurakunnan diakonisen perhetyön kehittäminen. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Pieksämäki. Opinnäytetyö. Viitattu 3.9.2017.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2014091714047>.
- Mahoney, Joseph L.; Lord, Heather & Carryl, Erica 2005. An Ecological Analysis of After-School Program Participation and the Development of Academic Performance and Motivational Attributes for Disadvantaged Children. *Child Development* 76 (4), 811–825. Viitattu 16.9.2017. Saatavissa <http://diak.finna.fi>, EBSCO academic search aineisto.
- Malkavaara, Mikko 2011. Osallisuus, kirkko ja sen teologia. Teoksessa Suvielise Nurmi & Kaisa Rantala (toim.) Näyn & kuulun. Lapsen etu ja osallisuus. Helsinki: LK-Kirjat, 109–135.
- Marjamäki, Pirjo 2017. Sosiaalialan kehittämistoiminnan nykytila ja muutossunnat. Teoksessa Aulikki Kanaoja, Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) Sosiaalityön käsikirja. 4. uudistettu painos. Helsinki: Tietosanomaa Oy, 502–522.
- Mäkelä, Jukka 2011. Osallisuuden merkitys lapsen ja nuoren kehitykselle. Teoksessa Suvielise Nurmi & Kaisa Rantala (toim.) Näyn & kuulun. Lapsen etu ja osallisuus. Helsinki: LK-Kirjat, 13–23.
- Nurmi, Jari-Erik; Ahonen, Timo; Lyytinen, Heikki; Lyytinen, Paula; Pulkkinen, Lea & Ruoppila, Risto 2015. Ihmisen psykologinen kehitys. Viitattu 26.8.2017. Saatavissa www.ellibslibrary.com.
- Näre, Sari 2010. Kouluikäinen tyttö. Teoksessa Eero Jokela & Heli Pruuki (toim.) Jo iso, vielä pieni. Kouluikäisen lapsen maailma. Helsinki: LK-Kirjat, 43–58.
- Ojansalo, Katri; Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

- Opetushallitus 2014. Perusopetuksen opintosuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Viitattu 4.9.2017. http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf.
- Paananen, Reija 2017. Tutkija, FT, Diak/ Sokra. Huono-osaisuus ja osallisuus. Luento Diakonia muutoksessa-Diakoniasymposiumissa 29.9.2017. Oulun hiippakunta.
- Perusopetuslaki 1998/628, 21.8.1998. Viitattu 8.9.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#L8a>.
- Pietilä, Heikki 1998. Varhaisnuorisotyön erityispiirteitä. Teoksessa Liisa Luukkonen (toim.) Nollasta neljääntoista. Käsikirja seurakuntien lapsi- ja varhaisnuorisotyöhön, 170–178.
- Pihkala, Panu 2010. Seurakunnan ja koulun yhteistyö. Teoksessa Eero Jokela & Heli Pruuki (toim.) Jo iso, vielä pieni. Kouluikäisen lapsen maailma. Helsinki: LK-Kirjat, 92–112.
- Pohjola, Anneli 2015. Yhteisöt ja yhteisöllisyys monimuotoisena ilmiönä. Teoksessa Sanna Väyrynen, Kaisa Kostamo-Pääkkö & Pekka Ojaniemi (toim.) Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä. EU: United Press Global, 15–35.
- Rantala, Kaisa 2011. Osallisuuden kokemuksia ja kokeiluja. Teoksessa Suvielise Nurmi & Kaisa Rantala (toim.) Näyn & kuulun. Lapsen etu ja osallisuus. Helsinki: LK-Kirjat, 138–181.
- Ritokoski, Sami 2010. Työ jolla on tulevaisuus. Seurakunnallisen varhaisnuorisotyön ydin ja haasteet työntekijän kuvaamina. Helsinki: Diakoniamattikorkeakoulu.
- Routio, Pekka i.a. Tutkimusmenetelmät, Empiirisen aineiston kerääminen. Taideollisen korkeakoulun virtuaaliyliopisto. Viitattu 23.1.2017. http://www2.uiah.fi/virtu/materiaalit/tuotetiede/html_files/1364_empiir.html#teemahaas.
- Rättyä, Lea 2012. Diakoniatyö yksilöiden ja perheiden parissa. Teoksessa Raili Góthoni; Riitta Helosvuori; Kalle Kuusimäki & Karoliina Puuska (toim.) Kantakaa toistenne kuormia. Diakoniatyön perusteet ja käytäntö. Helsinki: Kirjapaja, 66–91.

- Rönkkö, Leena & Rytönen, Timo 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006. Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV. kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja. Tampereen yliopisto: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 22.1.2017. http://www.fsd.uta.fi/fi/julkaisut/motv_pdf/KvaliMOTV.pdf.
- Sinkkonen, Jari 2010. Kouluikäinen poika. Teoksessa Eero Jokela & Heli Pruuki (toim.) Jo iso, vielä pieni. Kouluikäisen lapsen maailma. Helsinki: LK-Kirjat, 31–42.
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko i.a. Lapsiystävällinen seurakunta. Viitattu 4.9.2017. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content378080>.
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2009. Minäkö perhetyön tekijä? Suuntaviivoja perhelähtöisen työtteen vahvistamiseen seurakunnassa. Kirkkohallituksen julkaisuja 2009:10. Viitattu 13.6.2017. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/8CCC321AFDBE75C1C22577A1002B5E74/\\$FILE/Minakoperhetyontekija.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/8CCC321AFDBE75C1C22577A1002B5E74/$FILE/Minakoperhetyontekija.pdf).
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2012a. Haastettu kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008–2011. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 115.
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2012b. Tytöt ja pojat seurakuntalaisina. Kirkkohallituksen julkaisuja 5.
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2015. Lapsivaikutusten arviointi Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa, ohjeistus. Suomen ev.lut. kirkon julkaisuja 21. Viitattu 4.9.2017. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/89A630F75C56617FC2257C5A00489E6D/\\$FILE/LAVA_ohjeistus_2015_www.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/89A630F75C56617FC2257C5A00489E6D/$FILE/LAVA_ohjeistus_2015_www.pdf).
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2016. Tilastollinen vuosikirja. Varhaiskasvatus-, nuoriso- ja rippikoulutyö. Exel-taulukko. Viitattu 8.9.2016. <http://sakasti.evl.fi/tilastollinenvuosikirja>.

- Sutinen, Päivi 2016. Kirkon perhetyön käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa Minna Valtonen & Päivi Sutinen. Varhaiskasvatus ja perhetoiminta seurakunnissa. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 57–70.
- Strandell, Harriet 2012. Lapset iltapäivätoiminnassa. Koululaisten valvottu vapaa-aika. Helsinki: Gaudeamus.
- Talentia ry 2017. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Viitattu 26.8.2017. <http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>.
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2017. Osallisuus. Viitattu 4.9.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveys-erot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>.
- Thitz, Päivi 2013. Seurakunta osallisuuden yhteisönä. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Tilastokeskus i.a. Käsitteet. Perhe. Viitattu 4.9.2017. <http://www.stat.fi/meta/kas/perhe.html>.
- Vanhakkala-Ruoho, Marjatta & Filander, Karin 2009. Matkan opetukset. Teoksessa Karin Filander & Marjatta Vanhakkala-Ruoho (toim.) Yhteisöllisyys liikkeessä. Jyväskylä: Kansanvalistusseura, 375–386.
- Vähämaa, Tiina & Yogaswaran, Hanna-Mari 2014. Yhdessä perheen parhaaksi. Akaan seurakunnan monimuotoisen perhetyön arviointi. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 4.9.2017. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201404244860>.

LIITE 1: KERHOTOIMINNAN PERUSRUNKO

KERHOTOIMINNAN SUUNNITELMA

Toteutamme toimintamme Pohjois-Ritaharjun koulun aulatilassa sekä meille osoitetussa luokkatilassa yhteistyössä Tuiran seurakunnan kanssa. Kohderyhmänämme on yksi koululuokka/ ikäryhmä koulun toiveiden ja tarpeiden mukaan. Mukaan toimintaan kutsutaan myös heidän perheensä. Toimintamme tapahtuu Pohjois-Ritaharjun koulussa keskiviikko-iltapäivisin yhteensä neljä kertaa.

Toiminnallamme haluamme luoda lapsille onnistumisen, yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemuksia antamalla heidän itse suunnitella ja toteuttaa juhlat, joihin lasten perheet kutsutaan. Itse toimimme ohjaajan roolissa siten, että toiminta tulee suunniteltua ja toteutettua. Lapsille annamme myös vetovastuuta alkukurssien toteuttamisessa. Näin luomme lapsille myönteisiä kokemuksia seurakuntalaisena olemisesta ja annamme heille tilaa toteuttaa hengellisyytään. Haluamme tuoda myös koko perheen mukaan toimintaan, nauttimaan toistensa seurasta ja ihastelemaan lasten aikaansaannoksia.

1.1 Ensimmäinen kerhokerta

Käydään läpi tulevien toimintailtojen ajatusta. Aloitamme kevyellä ryhmäytymisellä ja pienellä tutustumisella. Tarkoituksena on yhteensä kolme kerhokertaa suunnitella ja valmistella toimintailtaa. Viimeiselle eli neljännelle kerralle kutsutaan kerholaisten perheet paikalle toteuttamaan lasten suunnitelmat. Lapsilta kerätään myös huoltajien yhteystiedot. Tiedot kerätään varmuuden vuoksi, jos toimintakerralla sattuu jotain, josta on hyvä tiedottaa huoltajia.

Alun jälkeen jakaannutaan pienryhmiin. Ryhmissä lapset saavat suunnitella neljännen kerran sisällön. Tiimit keksivät perhetapahtumaan teeman. Teemaan liittyen he suunnittelevat jonkin toiminnan mitä haluavat perheiden kanssa yhdessä tehdä. Suunnitelmaan sisältyy myös illan tarjottavien miettiminen ja koristelun

pintapuolinen suunnittelu. Suunnitelmia tarkennetaan tarvittaessa myöhemmässä vaiheessa.

Kun jokainen tiimi on saanut suunnitelmansa valmiiksi, ne esitellään koko ryhmälle. Tiimit kirjoittavat suunnitelmansa A3 kokoiselle kartongille esittelyn helpottamiseksi. Suunnitelmaa saa havainnollistaa esimerkiksi piirtämällä tai leikkaamalla paikalle tuoduista lehdistä ideoita selkeyttäviä kuvia. Ideoiden esittelyn jälkeen äänestetään lasten mielestä parasta suunnitelmaa, joka toteutetaan ensimmäisenä. Suunnitelmia äänestetään yksilöinä. Näin jokaisen ääni tulee varmasti kuulluksi. Äänestys tapahtuu yksittäin kirjoittamalla suosikki suunnitelman numero lapulle. Jotta varmemmin saadaan äänestettyä voittaja, annetaan ohjeeksi, ettei omaa suunnitelmaa saa äänestää. Ohjeen noudattamista emme kuitenkaan millään tavoin valvo. Tarvittaessa voittanutta teemailtaa muokataan vielä yhdessä, jos on esimerkiksi jotain mitä ei sellaisenaan voi toteuttaa.

Tarvikkeet: hartausmateriaalit, kynät paperit, liimaa, saksia, aikakauslehtiä, kartonkia, liimapuikkoja, suojaliinat pöydille.

1.2 Toinen toimintakerta

Kerrataan, mikä päämäärä meidän kokoontumisillamme on. Kerrataan edellisen kerran suunnitelmat ja julkistetaan voittaja. Kun voittaja julkistetaan vasta toisella kerralla, saamme varmemmin innostettua koko porukan jatkamaan ryhmässä. Muistutamme myös, että kerhon jatkuessa jokainen suunnitelma toteutetaan josakin vaiheessa.

Toisen toimintakerran pääsisältönä on kutsujen tekeminen. Ryhmän kanssa yhdessä keskustellen pohditaan ja sovitaan mitä kotiin lähtevään kutsuun täytyy laittaa. Viimeiselle kerralle siis kutsutaan jokaisen lapsen perhe. Lapset saavat askarrella omalle perheelleen kutsun perhetapahtumaan yhdessä sovittujen asioiden pohjalta. Tarvittaessa askarrellaan useampi kutsu, jos lapsen vanhemmat asuvat erillään. Kutsun toteutuksessa jokainen saa käyttää myös omaa luovuuttaan. Tärkeää on, että oleelliset tiedot ovat yhtenevät (mitä, milloin, kenelle,

ilmoittautuminen). Mahdollisuuksien mukaan kutsut laitetaan oikeasti postiin. Mikäli se ei ole mahdollista, lapset vievät sen kotiin mennessään perheelleen. Tärkeää kutsuihin kirjattava asia on päivämäärä, johon mennessä perheen tulee ilmoittaa osallistumisestaan ja vahvistaa tilaisuuteen osallistuvien henkilöiden määrä. Näin saamme tietoomme kokonaishenkilömäärän ja sen mukaan pystymme tekemään tarvikehankintoja viimeistä kertaa varten. Pyydämme ilmoittautumisissa myös tiedot mahdollisista erikoisruokavalioista ja allergioista. Kutsujen sisällön selkiyttämiseksi teksti voidaan myös tulostaa kortteihin.

Kutsujen valmistamisen jälkeen voidaan vielä yhdessä pohtia, millaisia koristeita ja koristelua tuleva tapahtuma vaatii. Voimme myös yhdessä miettiä, miten vieraat otetaan vastaan tilaisuudessa ja mistä juhlatunnelma syntyy. Kerholaisia muistutetaan ottamaan ensi kerralle mukaan hiuslenkki, jos joukossa on pitkähiuksisia.

Tarvikkeet: hartausmateriaalit, suojaliinat pöydille, liimat, sakset, tussit, erivärisiä kartonkeja, koristeita kutsujen tekoa varten.

1.3 Kolmas toimintakerta

Tämän kerran tavoitteena on valmistella seuraava, neljäs kerta kokonaisuudessaan.

Kolmas kerta sisältää keittiössä työskentelyä ja elintarvikkeiden käsittelyä, joten kerhokerran varsinainen työskentely aloitetaan kertaamalla ikätasolle sopivalla tavalla keittiöhygienian perusasioita ja käymällä yhdessä läpi keittiössä työskentelyn sääntöjä. Ensin laitetaan hiukset kiinni ja myssy päähän, sitten pestään huolella kädet ja sitten vasta keittiöön. Tärkeää on myös käydä läpi se, että ainoastaan yhdessä ohjaajien kanssa käsitellään uuniin meneviä tai uunista tulevia leivonnaisia. Sähkövatkaimen käyttö opetellaan yhdessä ja jokainen lapsi saa sitä vuorollaan kokeilla. Riikalla ja Johannalla on molemmilla voimassa olevat hygieniapassit keittiötyöskentelyä ajatellen.

Lasten mielenkiinnon mukaan he jakautuvat eri tehtäviin. Osa lapsista saa valmistaa tarjottavat, osa tekee koristeet. Jotkut lapsista ottavat päävastuun toimintapisteistä. Valmiit asiat pakataan/ pakastetaan ym. asianmukaisesti, jotta ne säilyvät seuraavaan viikkoon. Tällä kerralla pitäisi ehtiä myös miettiä viimeisen kerran tehtäviä ja sopia, mikä on kenenkin tehtävä (esimerkiksi toiminnan ohjaajat). Lapset saavat itse jakautua eri tehtäviin.

Tarvikkeet: hartausmateriaalit, kaikki materiaalit koristelun, tarjottavien ja toiminnan valmistelua varten.

1.4 Neljäs toimintakerta

Neljännellä kerralla lapset toteuttavat perheilleen yhteisen tapahtuman, jonka ovat hyvin suunnitelleet ja valmistelleet. Lapset tulevat tuntia ennen perheitään valmistelemaan tilat ja ottamaan vieraat vastaan.

Tilaisuuden alussa pidämme pienen hartauden ja kiitämme perheitä paikalle saapumisesta. Kiitämme ja kehumme myös lapsia toiminnan suunnittelusta ja järjestämisestä. Nostamme esiin muutamia positiivisia asioita yhteisestä työskentelestä.

Lapset saavat ohjata, opastaa ja toimia kokonaan tilaisuuden järjestäjinä. Me aikuisina autamme ja ohjaamme tarvittaessa heitä mutta päävastuu juhlien kulusta on lapsilla. Pyrimme vaikuttamaan mahdollisimman vähän, jotta lapset pääsevät oikeasti toteuttamaan toimintaa ja tilaisuus on lasten näköinen. Tilaisuuden loppuksi kysytään palautetta niin kohderyhmän lapsilta kuin myös heidän perheiltään. Palaute kerätään kirjallisena ja juhlissa luontevasti tulevana suullisena palautteena.

Tarvikkeet: hartausmateriaalit, edellisellä kerralla valmistellut asiat, kertakäyttö-astiat, paperia ja kyniä palautetta varten

1.5 Hartaudet

Jokainen toimintakerta alkaa hartaudella. Jokaisessa hartaudessa toimintaan osallistuneet pääsevät osallisiksi virttä laulamalla, yhtymällä ajatuksissa rukoukseen ja toiminnallisella Herran siunauksella. Herran siunauksessa on tietyt liikkeet, joita tehdään siunausta sanoessa. Jokaisella kerralla sovitaan myös avustajat (ja merkitään ylös tasapuolisuuden toteutumisen varmistamiseksi): Hartauden alussa yksi avustaja avaa alttarilla olevan Raamatun, toinen sytyttää kynttilän ja kolmas soittaa triangelia Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen. Hartauden loppussa toiset avustajat saavat sulkea Raamatun, sammuttaa kynttilän ja soittaa loppukellot.

Hartaushetki aloitetaan alttarin avustustehtävillä: Raamattu, kynttilä, triangeli. Aloituksen jälkeen hartaudessa käsiteltävä aihe, joka käydään läpi osallistujien ikä huomioon ottaen. Hartauden aiheen käsittelyn jälkeen lauletaan virsi. Virreksi valitaan tuttu tai helposti opittava, kunkin hartauden aiheeseen sopivia virsi, jotta lapset pääsevät lauluun mukaan. Virren jälkeen on rukous ja rukouksen jälkeen toiminnallinen Herran siunaus. Kun olemme pyytäneet taivaan Isän siunausta saavat avustajat sulkea Raamatun, sammuttaa kynttilän ja soittaa loppukellon. Hartauksien aiheet on valittu kohderyhmä ja toiminnan sisältö huomioon ottaen. Ensimmäisellä kerralla puhutaan siitä, kuinka jokainen on Jumalan luoma ihme ja arvokas omana itsenään. Toisen hartauden aiheena on perheet ja perheiden merkitys lasten elämässä. Kolmannella kerralla hartaudessa keskitytään lapsiin kertomuksen Jeesus siunaa lapsia, avulla. Neljännellä kerralla aiheena hartaudessa on kiitollisuus ja juhlan aika. Viimeisessä hartaudessa voivat halukkaat lapset lukea Raamattua ja lukea myös rukouksen. Näin he saavat mahdollisuuden kokeilla erilaista roolia hartaudessa ja näyttää taitojaan myös perheilleen.

LIITE 2: KIRJE LASTEN HUOLTAJILLE SEKÄ ILMOITTAUTUMISLOMAKE

Hei!

Lapsenne haluaa osallistua Pohjois-Ritaharjun koululla keskiviikkoisin järjestettävään kerhoon. Kerhoa järjestetään 2.11., 9.11., 16.11. sekä 23.11. klo 15–16:30. Viimeiselle kerhokerralle kutsumme mukaan koko perheen, joten toivomme, että jo tässä vaiheessa teette tilaa kalenteriinne lapsenne järjestämää ja toteuttamaa yllätystä varten! Kerho on täysin maksuton.

Kerho toteutetaan Diakonia-ammattikorkeakoulun sosionomi-diakoni opiskelijoiden opinnäytetyönä yhteistyössä Tuiran seurakunnan kanssa. Jos teille herää kysymyksiä, voitte olla yhteydessä joko puhelimitse tai sähköpostilla Riikka Hägglundiin (044-33*****) tai riikka.hagglund@student.diak.fi) Pyydämme teiltä yhteystietoja mahdollista yhteydenpitoa varten.

Syysterveisin,

Riikka Hägglund ja Johanna Hietala

(Leikkaa)

Lapsen nimi _____

Huoltajien nimet ja puhelinnumerot

Lastamme saa kuvata ja kuvia saa julkaista tehtäviemme esittelytilaisuudessa

Kyllä Ei

Muuta

huomioitavaa

lapsesta

LIITE 3: PALAUTEKYSELY

Anna palautetta kerhosta ja juhlasta:

Olen....

Juhlien vieras

Kerholainen

LIITE 4: KIRJALLINEN PALAUTE

VIERAIDEN PALAUTE

Kerho on ollut kiva kotona olevalle koululaiselle. Hyvällä mielellä on aina kerhoon lähtenyt. Juhlat olivat kivat. Oli ihana antaa koululaiselle huomiota (koko perhe). Lapset olivat innoissaan omista tehtävistään. Kiitos!

Lapseni on ollut innostunut kerhosta, tykännyt käydä. Innolla odottanut aina seuraavaa kertaa. Mahtavaa kun olette pitäneet tällaista kerhoa! Hienoa, että olette antaneet lapselle mahdollisuuden suunnitella ja toteuttaa juhlia. Juhlita aisti lasten innostuksen kerhon ja juhlien suhteen. Iso kiitos teille! Toivottavasti tällaisia kerhoja järjestetään jatkossakin!

Kerho on ollut tosi kiva. Lapsi on tykännyt ja kiva että se on järjestetty omassa koulussa, niin kulkeminen on onnistunut itsenäisesti. Huiput juhlit, ihanaa nähdä lasten ilo järjestämistään juhlista.

Kivat juhlit järjestetty, kiitos! Hartaushetki oli innostunut ja laulu oli oikein kiva.

Mukava kerho lapselle!

Hauskat juhlit! Kerholainen odotti aina innokkaana keskiviikkoa ja kerhoa.

Tosi kiva kerho on kuulostanu olevan. Viikon kohokohtia.

Oikein kiva kun lapset ovat järjestäjinä!

Lapsemme on ollut kovin innoissaan juhlien järjestämisestä. Kerho on ollut mukavan rento. Ehkä tulevaisuudessa kerho kertoja voisi olla enemmänkin.

Lapsi on tykännyt kerhosta paljon. Meille vanhemmille mukava ja vaivaton kerho, kun lapsi on huolehtinut itse itsensä kerhoon ja lähtenyt sinne mielellään.

Kerholainen ollut innoissaan juhlista.

Mukava juhla perheelle ja pienimmille!

Todella hyvä idea tällainen kerho. Tokaluokkalainen oli ihan mielissään kerhosta ja muistutti juhlista monta kertaa. Iso kiitos!

Karkkien etsintä ja juhlat olivat kivat.

Erilaiset kerhot ovat kivoja, hyviä niille jotka eivät ole iltapäiväkerhossa. Toiminnallinen kerho on kehityksenkin kannalta hyvä. Mukavaa että seurakunta tulee mukaan lasten koulumaailmaan. Kannattaa jatkaa tällaisia kerhoja. Mukavan juhlan olivat lapset tehneet.

Kerho on ollut lapsellemme todella mieluisa ja on kovasti odottanut kerhopäiviä. Juhla oli mukavasti toteutettu ja lapset olivat tehneet upeita valmisteluja.

Meillä kerhosta on tykätty kovasti. Hienoa, että srk järjesti kouluikäiselle toimintaa tällä alueella. Hieman kerhon salamyhkäisyys aluksi mietitytti, mutta hyvä kerho. Juhlien ajankohta (15–16:30) oli huono. Mietin olisiko juhlat voineet olla lapsille itselleen, vaikka hienoa oli olla mukana.

KERHOLAISTEN PALAUTE

Täällä on hyvät juhlat.

Kerho on ollut kivaa ja tulisin uudestaan ja ohjaajat olivat kivoja. Varsinkin kivaa oli päättää itse kaikesta.

Tosi kiva kerho on ollut ja juhla.

Kivaa oli kivaa tupla kivaa. Hauskinta kuitenkin oli suunnitella juhla.

Kerhossa on ollut kivaa. Juhlien järjestäminen oli mukavaa. Minulle jäi epäselväksi mitä minä saan tehdä juhlissa.

Oli tosi kiva kerho. Kivointa näistä 4 kerhokerroista oli juhlat.

Aivan paras.

Haluaisin että ois vielä tätä. On kiva kerho suunniteltu.

Oli kiva käydä kerhossa. Haluaisin että tämä jatkuisi.

Oli kiva kerho kiitos.

Tämä oli tosi kiva kerho ja oli mukava juhla.

Maailman paras kerho.

Leivonta kivaa. Juhlat olivat kivaa.

Kerhossa oli kivaa.

Oli ihan kiva. Voisiko tällaista järjestää uudestaan? Tykkäsin tästä hirmuisesti.

Oli todella mukavaa ja silloikin kun me oltiin kerhossa ja suunniteltiin.

Olen tykännyt olla kerhossa koska me leivottiin ja askarrettiin.

Kiva, hauska. Oli kiva suunnitella!

Maailman paras kerho.